

MAPIRANJE JAVNIH POLITIKA NA LOKALNOM NIVOU

Beograd, 2017.

LABRIS, organizacija za lezbejska ljudska prava, osnovana je u Beogradu 1995. godine i svojim doslednim zalaganjem za ravnopravne mogućnosti kroz afirmativnu akciju pokrenula je i realizovala brojne projekte od suštinskog značaja ne samo za unapređivanje položaja LGBT populacije, već i za poštovanje univerzalnih ljudskih prava i različitosti u našoj zemlji.

Kao najznačajnije izdajamo prvi lezbejski web site, prvu paradu Ponosa u SR Jugoslaviji, predlog izmena i dopuna Zakona o porodici, učešće u izradi trogodišnjeg Nacionalnog plana aktivnosti za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti, inicirale aktivnosti koje su dovele do promene upitnika za dobrovoljne davaoce krvi kojim je osobama drugačije seksualne orijentacije dozvoljeno da daju krv.

LABRIS je 2008. konačno dobio odgovor od Srpskog lekarskog društva na zahtev koji je upućen još 2005. godine, kojim SLD potvrđuje zvaničan stav Svetske zdravstvene organizacije – da istopolna orijentacija nije bolest.

LABRIS je inicirao okupljanje PFLAG grupe koju čine roditelji, članovi porodice i prijatelji lezbejki i gejeva, posvećeni unapređivanju položaja i društvenog prihvatanja LGBT osoba, kao i kampanju o registrovanim istopolnim zajednicama „Ljubav je zakon“.

Izrada ove publikacije omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Labris - Organizacija za lezbejska ljudska prava je odgovoran za sadržaj ove publikacije i sadržaj ne mora nužno odražavati stavove USAID-a i Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Sadržaj

Umesto uvoda: Lokalni nivo vs. Nacionalni nivo	7str
Preporuke	9 str
Metodologija	10str
Rezultati mapiranja lokalnih javnih politika	17str

Komiteta ministara Saveta Evrope preporučuje državama članicama:

- 1. da u saradnji sa lokalnim vlastima, i u meri u kojoj je to moguće sa regionalnim vlastima, formulišu politiku učešća građana u radu lokalne samouprave, zasnovanu na principima Evropske povelje o lokalnoj samoupravi*
- 2. donesu pravne propise neophodne za učešće građana u radu lokalne samouprave i obezbede da nacionalni propisi daju ovlašćenja lokalnim samoupravama za primenu različitih mehanizama i instrumenata učešća građana u radu lokalne samouprave.*

(Preporuka br. 19 Komiteta ministara Savete Evrope)

Umesto uvoda: Lokalni nivo vs. Nacionalni nivo

Javne politike se ne sastoje od neke pojedinačne odluke, akcije ili reakcije, već od razrađenog, pažljivo planiranog pristupa ili strategije. Ne postoji jedinstven način kako se kreira, implementira ili analizira politika. Iako postoje različiti pristupi procesu kreiranja politika koji uglavnom zavise od konteksta i ciljeva, neki koraci u tzv. *policy ciklusu* su univerzalni:

I pored univerzalnosti cilja kreiranja javnih politika - odgovor na stvarne potrebe i probleme društva u celini ili određene grupe unutar društva – u praksi se javljaju znatne razlike između nacionalnog i lokalnog nivoa.

Glavna karakteristika nacionalnog nivoa delovanja je pristupanje svim međunarodnim konvencijama i inicijativama, veliki broj strateških dokumenata koji obuhvataju gotovo sve društvene grupe i deklarativno pozitivan stav prema poštovanju ljudskih prava. Nacionalne strategije i prateći akcioni planovi u poslednjih nekoliko godina znatno su unapređeni, pre svega, obaveznošću budžetiranja mera koje propisuju akcioni planovi, ali i uspostavljanjem mehanizama za praćenje realizacije. Nažalost, i ovde najčešće nailazimo na visok stepen deklarativnosti i zapravo vrlo slabu vezu sa praktičnom primenom javnih politika. Linija realizacije i operacionalizacije, koja treba da ide od nacionalnog nivoa kao opšteg do lokalnog kao operativnog i pojedinačnog, često je opterećena nekomunikacijom, različitim tumačenjem resornih zakona, neuvažavanjem ostalih zakona (napr. centri za socijalni rad se strogo drže „svog“ zakona, MUP takođe). Dva su karakteristična „odgovora“ institucija:

- a. Nacionalni nivo često iznosi stav da lokalna samouprava ima visok stepen samostalnosti i treba sama da odluči koje javne politike će realizovati i na koji način;
- b. Lokalni nivo se često „poziva“ na ograničen lokalni budžet koji je nedovoljan za realizaciju

nacionalnih strategija, zatim na lokalne specifičnosti, a u oblasti prava određenih društvenih grupa, često i na nepostojanje podataka, pa samim tim i na nepostojanje problema.

Tako dolazimo do gotovo apsurdne situacije da je Republika Srbija potpisnica svih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, da su ona ratifikovana u Narodnoj skupštini, ali da su slabo ili nimalo inkorporirana u domaću legislativu. U sledećem koraku domaće zakonodavstvo dostigne određeni zadovoljavajući nivo predviđene zaštite i praktikovanja prava, međutim zakoni se slabo i nedovoljno efikasno sprovode, kao što je slučaj sa uvođenjem zločina iz mržnje u Krivični zakonik Republike Srbije. Na planu strateških dokumenata, praksa je daleko raznorodnija. Nije uvek slučaj da nacionalnu strategiju prati operacionalizovan lokalna strategija, kojom bi se zapravo dobrim delom realizovala nacionalna. Najčešće su to dva paralelna puta koja nemaju tendenciju da se ukrste, pa su i rezultati parcijalni i slabo održivi. Dodatno, razmena informacija i iskustava, kao i međuresorna saradnja su spori procesi najčešće inicirani od strane međunarodnih organizacija i projekata.

Mapiranjem strateških dokumenata u jedinicama lokalne samuprave u kojima je realizovan projekat „Umreženi za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji“ krajem 2016. godine uočeno je da su najčešće teme socijalna zaštita, zapošljavanje, prava dece, romska pitanja, migracije. Najmanje zastupljena tema je rodna ravnopravnost, dok se temom LGBT ne bavi ni jedna od lokalnih samouprava u kojima smo radili. Analizom strateških dokumenata zaključujemo da „pate“ od uobičajnih nedostataka kao što su manjak ili potpuni izostanak budžetskih sredstava, nedovoljno rodno senzibilisanih indikatora, neodovoljan broj konkretnih mera koji adekvatno zadovoljavaju određene društvene grupe, kao što su žene, romska zajednica, LGBT populacija i dr. Posebno je zabrinjavajuća činjenica da većina lokalnih strateških dokumenata nema jasno (ili ga uopšte nema) razrađen sistem monitoringa, procene uticaja i izveštavanja. Kao posledica ovog previda, danas gotovo da nema izveštaja o realizaciji nekog strateškog dokumenta. Dodatno, izveštaji koji postoje retko su objavljeni i dostupni, pogotovo finansijski izveštaji.

Uloga organizacija civilnog društva u procesu kreiranja, usvajanja i realizacije javnih politika je dvojaka: sa jedne strane organizacije civilnog društva omogućavaju građanima da uspešnije artikulišu i zagovaraju svoje interese nja i primene javnih politika. Sa druge strane organizacije civilnog društva često su pokretačka snaga procesa donošenja javnih politika. Ova dvostruka uloga OCD prepoznata je i u međunarodnim dokumentima, kao što su Lisabonski ugovor Evropske unije i Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope državama Članicama o pravnom statusu organizacija civilnog društva u Evropi. Međutim, i ovde nailazimo na različite prakse. Dok se nacionalni nivo trudi da ispoštuje ove zahteve i poziva civilno društvo na događaje, a često i u rad svetodavnih tela (bez prava glasa, ali sa mogućnošću iznošenja predloga i stavova), lokalni nivo pravi neku vrstu skalizacije tema i organizacija civilnog društva. Tako su organizacije koje se bave pravima romske zajednice (naročito obrazovanjem),

dece sa invaliditetom, a donekle i pravima mladih, često prisutne u savetodavnim telima. Zajedničko za sve lokalne strateške dokumente u lokalnim samoupravama u kojima je realizovan ovaj projekat jeste manje ili više širok konsenzus i uključivanje organizacija civilnog društva u izradu. Međutim, većina uključenih organizacija svedoči o deklarativnom uključivanju u radne grupe i izradu strateških dokumenata. Dostavljanje podataka sa terena, korekcije i dopune – na to se svodi učešće civilnog društva. Naročito je važno naglasiti da se često ne uvažavaju predlozi civilnog društva, posebno iz onih oblasti koje se još uvek smatraju tabu temom, kao što su rodni identitet, drugačija seksualna orijentacija, ali i iz oblasti ravnopravnosti polova za koju se smatra suvišnom i nepotrebnom. Oblast zaštite od nasilja u porodici i partnerskim odnosima poslednjih godina dobija na težini na nacionalnom nivou, pa se i na lokalnom nivou ova tema pomera sa margina lokalnog delovanja.

Osnaživanje lokalnih organizacija civilnog društva za učešće u tzv. participativnoj demokratiji nameće se kao prioritet.

PREPORUKE

Institucije na lokalnom nivou

Uspostaviti obavezujuću multisektorsku saradnju među institucijama na lokalnom nivou, uz razmenu modela dobre prakse i kontinuirano usavršavanje. Postojeći modeli umrežavanja – timovi za suzbijanje nasilja, timovi protiv trgovine ljudima i dr. – treba da budu prošireni sa predstavnicima LGBT organizacija koji će zastupati interese ove društvene grupe.

Lokalne institucije moraju efikasnije reagovati na slučajeve diskriminacije i sankcionisati ih i time kontinuirano slati poruku da je diskriminacija po svim osnovama društveno neprihvatljivo ponašanje.

Jedinice lokalne samouprave moraju se i strateški opredeliti za borbu protiv diskriminacije kroz pripremu/dopunu postojećih lokalnih strategija i operativnih i budžetiranih akcionih planova sa merama protiv diskriminacije LGBT osoba.

METODOLOGIJA

Ovaj izveštaj nastao je u okviru realizacije projekta „Umreženi za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji“ koji realizuje Labris uz finansijsku podršku Američke agencije za međunarodni razvoj u periodu. Projekat je okupio organizacije civilnog društva iz 7 gradova: Beograd, Subotica, Novi Sad, Novi Pazar, Pančevo, Kragujevac i Niš:

✚ “Haver”, Beograd

✚ “Stablo”, Kragujevac

✚ Subotica

✚ “Urban in”, Novi Pazar

✚ Niš

✚ Pančevo

✚ Novosadski humanitarni centar, Novi Sad

Cilj mapiranja javnih politika na lokalnom nivou bio je analiza javnih politika i njihova okrenutost ka adekvatnom zadovoljavanju potreba LGBT osoba, uz detektovanje nedostataka javnih politika i posledica koje nastaju neadekvatnim odgovorom društva/lokalne samouprave.

LABRIS i partnerske organizacije su tokom perioda **27. septembra 2016. – 31. marta 2017.** godine prema jedinstvenoj metodologiji prikupljali podatke iz sledećih oblasti:

- Obrazovanje
- Socijalna zaštita
- Mediji
- Policija
- Mladi
- Rodna ravnopravnost
- Ljudska bezbednost
- Civilno društvo

Učesnice i učesnici ovih aktivnosti bili su predstavnici/ce lokalnih institucija, medija, civilnog društva. Aktivnosti su ukupno okupile 134 osoba. Od ukupnog broja učesnika/ica, njih 40% je bilo iz lokalnih institucija, 40 % su bili srednjoškolci (ž,m), 20% predstavnici civilnog društva. Tokom aktivnosti na lokalnom nivou realizovano je 16 fokus grupa, 8 intervjuja. Aktivnosti ovog projekta okupile su zainteresovane profesionalce u lokalnim institucijama i civilno društvo koje deluje u 7

lokalnih samouprava sa ciljem ispitivanja stavova o LGBT osobana i mapiranja dobrih i loših praksi u sprovođenju lokalnih javnih politika u ovoj oblasti.

Desk istraživanje: Primenom ove istraživačke metode prikupljeni su podaci o funkcionisanju lokalnih samouprava u kojima je realizovan projekat, mapirana su savetodavna tela i učešće organizacija civilnog društva u njima, sa posebnim fokusom na uključenost LGBT teme. Desk istraživanje obezbedilo je i analizu strateških i zakonodavnih dokumenata.

Intervjui: U toku ovog istraživanja realizovano je ukupno 5 intervju sa predstavnicima/cama lokalnih institucija. Intervjui koje smo sprovedi su poluotvorenog tipa, deo intervju su činili individualni intervju i grupni intervju. Za samo sprovođenje intervju partnerske organizacije su koristile unapred pripremljen set pitanja, a tokom razgovora sa ispitanicima/ima su se otvarala i nova pitanja, specifična za lokalni nivo. Intervjui su trajali u intervalu od 60 do 90 minuta. Deo intervju je sproveden offline, dok je deo sproveden online putem skype-a. Razgovori sa većinom učesnika/ica u intervjuima su snimani, a snimak je korišćen samo za internu upotrebu i neće biti objavljivan. Od određenog broja sagovornica/ka imamo dozvolu za citiranje i navođenje njihovih imena, a za ostale smo poštovali pravo na anonimnost.

Fokus grupe: Deo podataka prikupljenih u toku ovog istraživanja dobijeni su putem fokus grupa. Ukupno je realizovano 3 fokus grupe sa lokalnim institucijama i organizacijama civilnog društva. Za sprovođenje fokus grupa korišćena su unapred pripremljena pitanja. Fokus grupe su trajale u intervalu između 90 i 120 minuta, razgovori sa svim učesnicima/ima su snimani (samo za potrebe ovog projekta), a imena i prezimena učesnica/ka ostaju anonimna.

Ankete: Anketa o ispitivanju stavova srednjoškolaca o LGBT pitanjima i diskriminaciji generalno realizovana je u nekoliko gradova - Sombor, Novi Sad, Niš, Kragujevac, Kraljevo i Beograd. Ukupno je 126 srednjoškolaca odgovaralo na pitanja i popunilo anketu u 8 srednjih škola.

Na kraju treba istaći da istraživanje koje je realizovano nije imalo pretenziju da bude statistički tačno, niti smo imali mogućnost da obuhvatimo reprezentativan uzorak. Svesni smo da su pojedini stavovi lični i nepredstavljaju stav institucije i nemaju snagu formiranja opštih zaljučaka.

Namera prikupljenih podataka i stavova prema LGBT pitanju poslužiće kao osnov za dalje delovanje sa ciljem unapređivanja praktičnih prava u oblastima obrazovanje, socijalna zaštita, mediji, mladi, ljudska bezbednost uz primenu rodnog principa.

Jedan od rezultata ovog projekta je formiranje Lokalnih mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Srbiji. U Lokalnim mrežama okupljene su sve relevantne institucije i organizacije civilnog društva, za prevenciju diskriminacije, ali i nasilja, govora mržnje, a formirana je kao mreža podrške za sugrađane/ke. Memorandum o saradnji kojim se formiraju Lokalne mreže je prvi dokument kojim se organi zaduženi za zaštitu prava građana obavezuju na međusobno umrežavanje, praćenje i aktivno reagovanje na slučajeve diskriminacije LGBT osoba.

Niš

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Nišu zvanično je formirana i započela sa radom 23. februara 2017. godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između svih, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže imaju Grad Niš, Centar za socijalni rad Niš i Inicijativa Kolektiv. Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: Grad Niš, Više javno tužilaštvo u Nišu, Osnovno javno tužilaštvo u Nišu, Policijska uprava Niš, Centar za socijalni rad Niš, Zaštitnik građana grada Niša, Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala za grad Niš, Dom zdravlja Niš, Institut za javno zdravlje Niš.

Organizacije civilnog društva: Inicijativa "Kolektiv" iz Niša, Grupa za decu i mlade "Indigo".

Na teritoriji Grada Niša aktivno je više od 50 organizacija civilnog društva koje pokrivaju oblasti ljudskih prava, prava dece i mladih, prava žena, prava LGBT osoba, prava osoba sa invaliditetom, pravima Roma/kinja, pravima izbeglih i raseljenih lica, životnom sredinom. Većina organizacija se u manjoj ili većoj meri bavi ljudskim pravima, dok se rodnom ravnopravnošću i LGBT pravima aktivno bavi manje od 5 organizacija na nivou grada. Savetodavna tela na nivou Grada Niša koji imaju uticaj na razvijanje antidiskriminatorne politike: Komisija za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti, Komisija za socijalna pitanja, Savet za mlade, Savet za ljudska i manjinska prava, Savet za bezbednost. Međutim, ni u jedno od ovih savetodavnih tela nisu uključeni predstavnici LGBT organizacija. U Strategiji za brigu o mladima Grada Niša 2015 - 2020 i Lokalnom akcionom planu za mlade 2015 – 2020 se eksplicitno spominju pripadnici/e LGBT populacije. Ipak, za ove dokumente ne postoji jasno definisan budžet. U strateškom planu predstavljeni su podaci koliko je novca uloženo u mlade u periodu do 2015. Međutim, nije zaplanirano koliko će novca biti odvojeno za realizaciju ovog LAPa. Civilno društvo jeste učestvovalo u kreiranju ovog dokumenta kao učesnici/e fokus grupe, obuke, istraživanja, ali i u samoj moderaciji i izradi strategije. U smom dokumentu se često spominju ugroženje/osetljive/marginalizovane grupe. Kada su u pitanju LGBT osobe, one se eksplicitno pominju samo u delu LAPa koji se odnosi na zdravlje i PPI. LAP definiše konkretne indikatore i odgovorne organizacije/institucije, ali ne i sam proces monitoringa i izveštavanja. Ne postoji izveštaj o realizaciji ili nije publikovan i dostupan.

Kragujevac

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Kragujevcu zvanično je uspostavljena i započela sa radom 27. decembra 2016. godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između svih, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže ima Grad Kragujevac u saradnji sa Udruženjem romsko srpskog prijateljstva "Stablo". Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: Grad Kragujevac, Centar za socijalni rad Kragujevac, Kancelarija za mlade grada Kragujevca, Zaštitnik građana grada Kragujevca, Više javno tužilaštvo u Kragujevcu, Osnovno javno tužilaštvo u Kragujevcu, Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala za grad Kragujevac, Policijska uprava Kragujevac, Klinički centar Kragujevac, Dom zdravlja Kragujevac

Organizacije civilnog društva: Crveni krst Kragujevac, Udruženje romsko - srpskog prijateljstva "Stablo", Udruženje građana "Alternativni krug", Udruženje građana "Romski informativni centar".

U Gradu Kragujevcu deluje više od 20 organizacija civilnog društva u oblasti ljudskih prava, prava manjina, u oblasti obrazovanja, zaštite zdravlja i socijalnih pitanja. Od toga se 8 OCDa bave položajem Roma, a najmanje ima organizacija koje se bave položajem žena i prevencijom nasilja, prema internim podacima partnerskih organizacija, svega dve. Osobama sa invaliditetom bavi se čak 21 organizacija. Međutim, ni jedna organizacija se ne bavi LGBT pravima. Samo su dve organizacije u svojim pravilnicima usvojile pravilnik o rodnim pitanjima.

Grad Kragujevac formirao je niz savetodavnih tela na nivou jedinica lokalne samouprave. Sva radna tela imaju u svom osnivačkom aktu imaju principe ljudskih prava, poštovanje različitosti, rodnu ravnopravnost, naročito principe poštovanja ljudskih prava i poštovanje različitosti. Princip rodne ravnopravnosti je samo definisan u broju osoba muških i ženskih uključenih u savete, i u svim telima je veći broj osoba muškog pola. U neka od radnih tela uključeni su predstavnicii civilnog društva, u Savet za migracije i trajna rešenja grada Kragujevca, u Savet za unapređenje položaja Roma i u Savet za podršku osobama sa invaliditetom, kao i u savet za zdravstvo grada. Međutim, predstavnici LGBT organizacija nisu uključeni u radna tela. Komisija za rodnu ravnopravnost prema odluci Gradskog veća.

Pančevo

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Pančevu zvanično je uspostavljena i započela sa radom 8.decembra 2016.godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između svih, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže ima Savet za rodnu ravnopravnost Grada Pančeva u saradnji sa Ženskom mirovnom grupom. Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: Grad Pančevo, Policajska uprava Pančevo, Više javno tužilaštvo u Pančevu, Osnovno javno tužilaštvo u Pančevu, Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala za grad Pančevo, Centar za socijalni rad grada Pančeva, Dom zdravlja grada Pančeva, Dom za decu „Spomenak“ Pančevo, Zaštitnik građana grada Pančeva, Savet za rodnu ravnopravnost grada Pančeva.

Organizacije civilnog društva: Crveni krst Pančevo, Ženska mirovna grupa Pančevo, Udruženje „Nova.

Na teritoriji Grada Pančeva registrovano je oko 750 udruženja koje obuhvataju gotovo sve oblasti od udruženja pacijenata, sportskih udruženja, zatim oblast ekologije, mladi, kultura, ruralni razvoj. Veliki broj udruženja se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava. Od 30 organizacija u bazi Gradske uprave, više od polovine deluje u oblasti ljudskih prava, više njih se bavi rodnom ravnopravnošću, a tri udruženja uključuju LGBT prava, ali nijedno nije fokusirano isključivo na LGBT. Od savetodavnih tela na nivou Grada pomenućemo Savet za rodnu ravnopravnost u svom osnivačkom aktu ima principe ljudskih prava, poštovanje različitosti, rodnu ravnopravnost, a uključeni su predstavnici/ce organizacija civilnog društva. Strategija razvoja Grada Pančeva 2014-2020 na primer nije budžetirana. Civilno društvo jeste učestvovalo u predlaganje i planiranje Strategije kroz učešće u fokus grupama i javnu raspravu. Pitanja ljudskih prava, manjinskih prava, rodne ravnopravnosti, LGBT delimično su uključena kroz strateški prioritet 9: Unapređenje socijalno-ekonomskog položaja društveno ostljivih grupa. Gradsko veće Grada Pančeva je u obavezi da radi praćenja realizacije Strategije formira tim za implementaciju Strategije od 11 članova, a jendo mesto je planirano za zajedničkog predstavnika civilnog društva. U ovoj lokalnoj samoupravi narativni i finansijski izveštaj se podnosi na svakih 6 meseci. Strategija razvoja socijalne zaštite Grada Pančeva 2014-2018. godine ipak nije budžetirana, a civilno društvo je učestvovalo u procesu planiranja, predlaganju i javnoj raspravi. Ovaj dokument u načelu na adekvatan način tretira teme ljudska prava, manjinska prava, rodnu ravnopravnost, LGBT. U razradi strateških ciljeva i akcionom planu za njihovu realizaciju tretira ove teme, ali uopšteno – osetljive grupe se posmatraju kao celina, bez konkretizacije. Definisano je i praćenje i evaluacija formiranjem tima na nivou Grada sa ciljem prikupljanja podataka i praćenja i nadgledanja realizacije strateških ciljeva, kao i za reviziju Akcionog plana Strategije. Ipak, i pored dobor definisane procedure praćenja i izveštavanja nema javno dostupnih izveštaja o realizaciji ovog dokumenta. Strategija brige o mladima Grada Pančeva 2014 -2017. godine je budžetirana a civilno društvo je učestvovalo u izradi dokumenta kroz učešće u radnim grupama za izradu Strategije i u javnoj raspravi. Kao jedan od glavnih princip razvoja ove strategije navodi poštovanje ljudskih prava, rodnu ravnopravnost i seksualnu orijentaciju. Ovi principi uključeni su i u realizaciju i praćenje Strategije. Dokument definiše sistem monitoringa i izveštavanja određujući tela zadužena za sprovođenje Strategije i obavezu tih tela da sprovode monitoring i izveštavanje. Postoji izveštaj o realizaciji dokumenta – narativni, budžetski.

Novi Pazar

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Novom Pazaru zvanično je uspostavljena i započela sa radom 13.marta 2017.godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između svih, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže ima Grad Novi Pazar u saradnji sa organizacijama civilnog društva. Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: Grad Novi Pazar, Više javno tužilaštvo u Novom Pazaru, Osnovno javno tužilaštvo u Novom Pazaru, Policijska uprava Novi Pazar, Centar za socijalni rad Novi Pazar, Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala za grad Novi Pazar, Dom zdravlja Novi Pazar.

Organizacije civilnog društva: Udruženje "Urban-in", Kulturni centar "DamaD".

Beograd

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Beogradu zvanično je uspostavljena i započela sa radom 9.decembra 2016.godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže ima Gradska uprava Grada Beograda. Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: Više javno tužilaštvo u Beogradu, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Drugo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala za grad Beograd, Gradska uprava grada Beograda, Gradski centar za socijalni rad, Beograd, Zaštitnik građana grada Beograda, Policijska uprava grada Beograda

Organizacije civilnog društva: Udruženje "Gayten - LGBT", Udruženje "AID+", Udruženje "Haver Srbija", Mreža organizacija za decu Srbije, Udruženje "AS centar", Udruženje "Labris".

Predstavnici Lokalne mreže za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Beogradu održavaju redovne sastanke u Gradskoj upravi i dogovaraju korake u realizaciji važnih ciljeva i zadataka koji predstoje u budućem radu. Prioritet Lokalne mreže jeste da konkretizuje zadatke koji treba da unaprede položaj LGBT osoba u društvu, eliminišu predrasude i da Beograd bude primer tolerantnosti. Potpisivanje Memoranduma podržali su i Više javno tužilaštvo, Nacionalna služba za zapošljavanje, Gradski centar za socijalni rad, Policijska uprava za grad Beograd, Prvo i Drugo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu i Zaštitnik građana Grada Beograda. Prvi dogovoreni koraci su da se sačini jedinstvena lista kontakta osoba koje su u svakoj relevantnoj instituciji zadužene za koordinaciju. Usvojen je i predlog da se predstavnici mreže sastaju najmanje jednom mesečno, a po potrebi i češće. Sledeći korak jeste priprema treninga i obuka za zaposlene, a počće se sa zaposlenima u Gradskoj upravi, i to u oblastima socijalne zaštite, zdravstva i uprave. Odlučeno je i da zaposlene obučava tim predavača iz „Labrisa“.

Novi Sad

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Novom Sadu zvanično je uspostavljena i započela sa radom 23.decembra 2016.godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između svih, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže ima Grad Novi Sad u saradnji sa organizacijama civilnog društva. Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: [Grad Novi Sad](#), [Gradska uprava za sport i omladinu grada Novog Sada](#), [Kancelarija za mlade](#), [Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu](#), [Više javno tužilaštvo u Novom Sadu](#), [Nacionalna služba za zapošljavanje](#), [filijala za grad Novi Sad](#), [Centar za socijalni rad grada Novog Sada](#), [Poliicijska uprava Novi Sad](#), [Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu](#), [Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Novi Sad](#), [Zaštitnik građana grada Novog Sada](#)

Organizacije civilnog društva: [Udruženje "Izađi"](#), Novi Sad, [Novosadski humanitarni centar](#), [Udruženje "Crvena Linija"](#)

Radna tela Skupštine Grada Novog Sada su osnovana radi lakše funkcionisanja na lokalnom nivou u Novom Sadu¹. Od 22 radna tela, 5 bsvi I LGBT pitanjima i ljudskim pravima generalno:

- **Savet za zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i društvenu brigu o deci i omladini**
- **Savet za kulturu**
- **Savet za mlade**
- **Savet za praćenje primene etičkog kodeksa**
- **Komisija za rodnu ravnopravnost.**²

Kancelarija za mlade Novi Sad ima za cilj da kroz projekte doprinese razvijanju tolerantnijeg društva, a Centar za socijalni rad Novi Sad kroz pravilnik o radu, ima za cilj da njihovi zaposleni poštuju i uvažavaju svoje korisnike bez obzira na nacionalnu, versku, seksualnu ili neku drugu pripadnost³. U [Novom Sadu se 11 organizacija](#)⁴ bavi ljudsko-pravaškim temama, 2 organizacije imaju za ciljnu grupu

¹ <http://www.skupstinans.rs/radna-tela>

² Statut grada Novog Sad,a Sl. List grada Novog Sada, br.43/2008: <http://www.pravamanijina.rs/attachments/Novi%20Sad-STATUT.pdf>

³ <http://www.csrns.org.rs/wp-content/uploads/2014/11/%D0%98%D0%9D%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%9E%D0%A0-%D0%9E-%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%A3-%D0%A6%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%A0%D0%90-%D0%97%D0%90-%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%98%D0%88%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%98-%D0%A0%D0%90%D0%94-%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%90-%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%93-%D0%A1%D0%90%D0%94%D0%90-2015..pdf>

⁴ Gay Serbia Guide Izađi:Grupa za podršku mladim gey muškarcima, Novi Sad; Omladinski centar CK13-pružanje podrške kroz radionice LGBT populaciji u Srbiji, Novi Sad; SOS ženski centar, Novi Sad; Iz kruga-Vojvodine organizacija za podršku ženama sa invaliditetom, Novi Sad; Novosads3ki humanitarni centar, Vojvodanski centar za ljudska prava, Novi Sad; Asocijacija poslovnih žena, Novi Sad; Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad; Klub ženske pomoći i podške, Novi Sad; Humanitarna organizacija „Duga“, Novi Sad.

LGBT pitanja, 4 organizacije se bave osnaživanjem žena, 1 ženama sa invaliditetom, 1 organizacija prevencijom samoubistva, dok se 3 organizacija ljudskim pravima, a 1 humanitarnim radom.

Subotica

Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Subotici zvanično je uspostavljena i započela sa radom 27.februara 2017.godine. Tog dana potpisan je Memorandum o saradnji između svih, za ovu temu relevantnih, institucija i organizacija sa lokala. Ulogu koordinatora Lokalne mreže ima Gradska uprava Grada Subotice, u saradnji sa organizacijom Stav+ i Politehničkom školom. Članice Lokalne mreže su sledeće institucije i organizacije civilnog društva:

Institucije: [Gradska uprava grada Subotice](#), [Više javno tužilaštvo u Subotici](#), [Osnovno javno tužilaštvo u Subotici](#), [Policajska uprava Subotica](#), [Centar za socijalni rad Subotice](#), [Zaštitnik građana grada Subotice](#), [Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala za grad Suboticu](#), [Dom zdravlja Subotica](#), [Zavod za javno zdravlje, Subotica](#), [Kancelarija za mlade grada Subotice](#), [Politehnička škola Subotica](#), [O.Š. "Sonja Marinković" Subotica](#)

Organizacije civilnog društva: [Udruženje građana "Malin"](#), [Udruženje građana "Stav+"](#).

Na teritoriji Grada Subotice registrovano je oko 30 aktivnih organizacija civilnog društva, koje pokrivaju razne oblasti. Jedna se bavi rodnom ravnopravnošću (Femina Creativa), jedna maninskim pitanjima (Edukativni centar Roma), a jedna ljudskim pravima (UG Stav +). Savetodavna tela na nivou Grad Subotice: Savet za rodnu ravnopravnost, stalno radno telo, osnovano Statutom Grada. Savet za rodnu ravnopravnost se zasniva na principa ljudskih prava, poštovanju različitosti i rodnoj ravnopravnosti. Ima članicu LGBT aktivistkinju. Predstavnici civilnog društva tela su uključeni u sferi medija i kulture i to većinski - Authentic Vojvodina, Centar građanskih vrednosti. Strateška dokumenta usvojena na nivou Grada obuhvataju niz oblasti, međutim ne i oblast LGBT pitanja, a ni u jednom strateškom dokumentu LGBT pitanje se ne nalazi otvoreno navedeno, već u formi „ostale manjine“.

REZULTATI MAPIRANJA LOKALNIH JAVNIH POLITIKA

Tokom projekta „Umreženi za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji“ koji je realizovala Organizacija za lezbejska prava LABRIS i partnerske organizacije mapirane su lokalne javne politike u oblastima koje obuhvata Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije i prateći Akcioni plan za primenu ove Strategije: obrazovanje, socijalna zaštita, mediji, mladi, ljudska bezbednost uz primenu rodnog principa.

U oblasti **OBRAZOVANJA**, za koje većina učesnika i učesnica istraživanja smatra najvažnijom društvenom oblašću učestvovalo je 68 ispitanika, kroz 7 fokus grupa i ankete sa srednjoškolcima završne godine i nastavnicima, profesorima i direktorima srednjih škola u lokalnim samoupravama u kojima je realizovan projekat. **Cilj** ovog dela istraživanja bio je utvrditi stavove srednjoškolaca i nastavnika/profesora o diskriminaciji generalno i sa fokusom na LGBT temu u obrazovanju i percepcija srednjoškolaca i nastavnika/profesora prema LGBT mladima i srednjoškolcima.

Foksu grupe sa nastavnicima srednjih škola realizovane su u Nišu, Pančevu i Subotici, 7 srednjih škola različitog profila i ukupno 20 nastavnika (15ž, 5m).

Niko od učesnika/ica nije upoznat sa preporukom Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za uklanjanje diskriminatornih sadržaja iz udžbenika i nastavnih materijala 2011, isto tako gotovo niko od učesnika/ica nije upoznat sa postojanjem ove Strategije, osim jednog učesnika, koji je ova informacije dobio na seminaru koji je pohađao. Svi se slažu da je ova tema važna za društvo, ali većina smatra da konkretno tema diskriminacije LGBT osoba nije presudna, ali da svako treba da ima svoj izbor. Svi se slažu da je tema diskriminacije važna za obrazovni sistem, ali ne i tema diskriminacije LGBT osoba, za koju se smatra da nije presudna i da li ta tema treba da se potencira, kao i da ima dosta otpora i da je teško održati isti nivo informacijau svim školama. Većina ispitanih misli da je sa mladima neophodno puno razgovarati na temu diskriminacije kroz učeničke parlamente, časove građanskog vaspitanja, psihologije, časovima odeljenske zajednice i svim ostalim prilikama kada je bilo koje pravo nekog učenika ugroženo ili može biti ugroženo. LGBT tema se obrađuje u okviru Građanskog vaspitanja. Zanimljivo je da je nekoliko učesnika reklo da je prva asocijacija đaka kad se pokrene tema diskriminacije – upravo LGBT zajednica i da se razgovor o diskriminaciji najčešće svede na diskriminaciju LGBT osoba. Jedn od komentara ispitanika/ica bio je da se kvalitet obrade ove teme oslanja, nažalost na samog nastavnika i njegovo shvatanje prioriteta pojedinih tema i neophodnosti obrade pojedinačnih kršenja prava. Svi ispitanici smatraju da u nastavnom program (kurikulumu) nema diskriminatornih sadržaja, ali i da se menja percepcija društva šta su diskriminatorni sadržaji, pa to utiče da se mnoge stvari menjaju. Ispitanici smatraju da udžbenike iz psihologije ne treba menjati, jer nigde nije posebna obrađena tema LGBT. Većina je stava da je kurikulum za *biologiju* zatario, kao i nastavna sredstva (crno-bele slike umesto multimedijalnih sadržaja), ali i za fizičko vaspitanje i hemiju, a trebalo bi uvesti i nove sadržaje kao što je seksualno vaspitanje. Jedan deo ispitanika smatra da prilikom menjanja udžbenika ne prepisivati i sadržaja iz evropskih zemalja, već postepenim izmenama doći do prihvatljivih sadržaja za naš mentalitet. “Za početak je dovoljno da se učenici više informišu o reproduktivnom zdravlju”, stav je nekolicine ispitanika. Svi ispitanici su izjavili da u svakoj školi postoji tom za prevenciju nasilja. Većina je zadovoljna radom, dok manji deo 15% ispitanika/ica nije zadovoljna njihovim radom, i smatra

da nisu adekvatno edukovani po pitanju obaveza i prava učenika i učenica. LGBT temom se ovaj tim ne bavi ni u jednoj obrazovno-vaspitnoj instituciji iz koje su bili ispitanici. NAjčešći odgovor bio je da nisu imali "takav slučaj", odnosno konkretan problem koji se rešavao na tu temu i da se "ne reaguje, trebalo bi da postoji neki slučaj, da bi reagovali". Međutim, većin ih navodi da su, kroz mnogobrojne projekte koji su realizovani u školama, a čija je glavna tema bila diskriminacija, obrađivane i teme u vezi za LGBT populaciju. Stav većine ispitenih je da se kroz priču o diskriminaciji i u školi i na medijima, postepeno menja svest i da je klima u školama sve bolja po pitanju poštovanja ljudskih prava. Većian ispitanika/ica smatra da škola koja nema predrasuda prema LGBT populaciji. Oni kažu da su neka deca gej, ali nisu drugačije tretirana ni od strane profesora ni od strane drugih đaka u školi, uz ogradu da ne mogu da znaju sve što se između samih đaka dešava. Nekoliko ispitanika dodaje da su đaci skloni da ponekad uvrede drugog đaka tako što za njega kažu da je homoseksualac. "Nekada se mi profesori zapitamo šta je sa decom koja se ne uklapaju, koja imaju loše ocene, koja se nekako razlikuju. Meni padne napamet da je taj đak možda homoseksualac, da je to možda uzrok zašto se ne uklapa. Mislim da i mojim kolegama to padne na pamet, ali izgleda da je to i dalje tabu tema, mislim da se prave kao da ne znaju, lakše im je da se prave da ne vide". Svi ispitanici su pomenuli da bi uvođenjem ove teme u sadržaje nastavnih predmeta izazvali različite reakcije roditelja, ali i da su učenici vrlo zainteresovani za ovu i slične teme. Na pitanje kako bi se izjasnili o ideji učenika da u lektiri budu naslovi koji imaju veze sa LGBT temom, ispitanici profesor srpskog jezika i književnosti kaže da je to moguće ako bi bio deo obavezne lektire, ali da ne zna koji bi to sadržaj odnosno delo bio prihvatljiv, prihvatjući ideju da bi to moglo da se pronađe. Nekoliko učesnika/ica je pomenulo da se postupa Protokolu o zaštiti od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i svim drugim pravnim aktima vezano za školstvo, da se obavlja pojedinačan savetodavni rad sa učenicima, roditeljima, kao i rad sa celim odeljenjima ukoliko se uoči bilo kakav akt diskriminacije po pitanju seksualne orijentacije.

Preporuke:

- ✚ Modernizacija sadržaja i nastavnih sredstava za predmet *biologija*
- ✚ Strateški i sveobuhvatan organizovani plan za edukaciju na temu diskriminacije koji je sertifikovan i verodostojan
- ✚ Rad na menjanju svesti
- ✚ Organizovati realizaciju projekata u srednjim školama koji će obrađivati ove teme
- ✚ Uključivati određene relevantne sadržaje i kroz školske kurikilume i edukovati nastavnike i stručne saradnike na temu LGBT
- ✚ Smanjiti diskriminatorni govor javnih ličnosti, političara i medija
- ✚ Ne treba forsirati LGBT temu, tek kada se promene i opšti stavovi javnosti, da se tek onda ta tema

radi u prosveti. Sagovornici smatraju da je to ovako kontraproduktivno.

✚ Ovo je tema za jedan određen predmet kao što je zdravstveno vaspitanje, koji bi trebalo uvesti kao obavezan. Zbog osetljivosti teme trebalo bi da se time bavi predavač tog predmeta, koji je i stručan za to, a ne da se tema obrađuje u više predmeta. Na taj način bi se izbegle i neželjene reakcije među roditeljima.

Socijalna zaštita

Cilj sprovođenja fokus grupa sa zaposlenima gradskih centara za socijalni rad, gradske uprave bio je analiza prakse u pogledu tretmana LGBT osoba kao korisnika/ca usluga socijalne zaštite, analiza upoznatosti sa strateškim okvirom, najpre Strategijom prevencije i zaštite od diskriminacije i pratećeg Akcionog plana za njenu primenu, kao i mapiranje potencijalnih lokalnih strateških okvira centara za socijalni rad u okviru kojih se sprovodi rad kada je u pitanju LGBT populacija.

Novi Pazar

55% osoba nije pročitala tekst Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije, niti je bliže upoznata sa konkretnim merama koja ona predlaže, blizu 30% zaposlenih tvrdi da je upoznata sa ovim dokumentom, dok je 15% delimično i posredno upoznato sa postojanjem Strategije, dok je upoznatost sa merama iz Akcionog plana za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije još manja. Informisanost o postojanju Strategije, kao i pojedinim delom njene sadržine i nekim od fokusa dolazi sa učešća na konferenciji koju su organizovale organizacije civilnog društva iz ove oblasti. Niko od naših ispitanika i ispitanica nije direktno konsultovan tokom izrade Strategije i pratećeg Akcionog plana. Strateški okvir koji definiše socijalnu politiku i mlade postoji u svim lokalnim samoupravama, međutim, ni u jednoj od ovih lokalnih politika nisu razrađeni problemi i potrebe LGBT zajednice i predlozi za njihovo rešavanje. U svim lokalnim službama za socijalnu intervenciju potrebe LGBT osoba podrazumevaju se pod "ostale osetljive društvene grupe". Ispitanici/ce dobro pozanaju postojeći zakonski okvir u oblasti socijalne zaštite, kao i kriterijume prema kojima je moguće potražiti i osloniti se na intervenciju službi socijalnog rada. Navode da je za potrebe stavljanja većeg akcenta na LGBT populaciju konkretno potreban niz različitih poduhvata, počev od političke volje, sistemskih rešenja do njihove kontinuirane primene u svakodnevnoj praksi svog rada. Takođe, većina zaposlenih u centrima za socijalni rad izražavaju svaku spremnost na primenu različitih rešenja iz okvira socijalnih politika za mlade, sa posebnim fokusom na LGBT istovremeno prepoznajući osetljivost date grupe kao posebno ranjive i izložene grupe u trenutnim društvenim okolnostima. Predstavnici CSR-a navode da je veoma mali broj slučajeva kada se ovoj instituciji obraćaju LGBT osobe i da je samo osvetljavanje problema, u čemu važnu ulogu imaju mediji, ključno za unapređenje položaja LGBT osoba. Navode takođe da

ima i važnijih tema kojima se treba posvetiti. Predstavnica gradske uprave za socijalnu zaštitu u jednom od gradova u kojima smo realizovali fokus grupe, navodi da tom organu nije podnet nijedan predlog projekta sa predlogom mera za navedenu oblast. Naši ispitanici su deo odgovornosti za ovo stanje "prebacili" na civilno društvo smatrajući da naročito OCD u ovoj oblasti nastupaju "iscepkano" odnosno kao nejedinstvena grupa, koja bi u suprotnom imala mogućnost da uspešnije i lakše zagovara za mere koje bi trebale da se nađu u dokumentima. Kao uspešan primer zajedničkog delovanja, učesnici/ce fokus grupa vide potpisivanje Memoranduma o saradnji i formiranje loklanih mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama i dodaju da se od potpisivanja tog dokumenta ne čuje dovoljno o temi. Ono što je od izuzetnog značaja, jeste prepoznavanje važnosti učešća u izradi Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije ili bar mogućnosti davanja komentara na tekst, iako sami praktičari/ke prepoznaju da u slučaju LGBT ne bi bili u stanju da sasvim odrede potrebe korisnika. Stoga je neophodno jačanje njihovih personalnih kapaciteta zaposlenih u institucijama socijalne zaštite u ovoj oblasti.

Pitanje o posedovanju relevantnih podataka o problemima i potrebama LGBT osoba je zapravo pitanje po kojim kriterijumima se kreiraju javne politike i na nacionalnom i na lokalnom nivou. S obzirom da se LGBT potrebe ne nalaze eksplicitno ni u jednom lokalnom strateškom dokumentu, potpuno je jasno da ne postoji sistemsko prikupljanje podataka o LGBT osobama. Niko od učesnika/ica fokus grupa nije kontaktiran iz resornog ministarstva zarad traženja ovih podataka. Kao jedan od razloga zašto se podaci ne prikupljaju po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta navodi se Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, prema kome, po njihovom tumačenju, nisu u mogućnosti da kategorizuju svoje korisnike prema određenim statusnim i drugim ličnim odrednicama. S obzirom da u Zakonu o socijalnoj zaštiti LGBT osobe nisu posebno izdvojene, oni se kao korisnici/ce ne pojavljuju ni u godišnjim izveštajima centara za socijalni rad. Fokus grupe su ipak pokazale da se prepoznaje značaj predstavljanja centara za socijalni rad kao prostora prijateljske i sigurne atmosfere, stoga već na ovom mestu predlažu uvođenje sitnih rešenja kao što su mogući reklamni uzorci koji bi stajali na vidnom mestu i na taj način omogućili korisnicima iz grupe LGBT da prepoznaju centre za socijalni rad i zaposlene u njemu kao bezbednu okolinu. Takođe, navode da bi možda određena istraživanja njihovih korisnika pomogla mapiranju načina za zadovoljenje njihovih potreba, u ovom slučaju najpre korisnika iz LGBT populacije. Ni jedan centar za socijalni rad u lokalnim samoupravama u kojima je realizovan projekat **nema razrađene protokole za reagovanje na specifične LGBT slučajeve**. Samo jedna lokalna samouprava od 7 ispitanih, je uvela pre dve godine poseban način rada sa LGBT osobama, kao rezultat saradnje sa NVO „Duga“ čije su obuke zaposleni prošli. Cilj je bio da se izbegne potreba da se osoba više puta izjašnjava kao pripadnik/ca LGBT zajednice i objašnjava svoj slučaj više puta, a podrazumevao je da osoba koja se, prilikom dolaska u prijemnu kancelariju, izjasnila kao LGBT odmah povezivala sa senzibilisanom stručnom osobom koja je sve neophodne postupke obavljala. Međutim, ovaj model nije

trajno uspostavljen, jer navedena senzibilisana osoba više nije zaposlena u CSR-u. Kako objašnjava predstavnik CSR-a „za takvim načinom rada nije ni bilo potrebe, jer prema njenom saznanju, u proteklih nekoliko godina bio je samo jedan slučaj da se CSR-u obratilo lice koje se deklariralo kao transrodna osoba“. Ispitanici/ce dodaju da praktičari moraju biti osposobljeni u znanju i vještinama kako se postupa u takvim datim slučajevima, stoga stavljaju akcenat na potrebu za literaturom i znanjima u toj oblasti koji im trebaju biti otvoren resurs. Na taj način, podvlače mogućnost buduće saradnje između OCD i CSR u pogledu edukacija i informisanja, navodeći da je neophodno obratiti pažnju u tim procesima na obuhvat, odnosno na broj ljudi. Naime, smatraju da je nedovoljan broj ljudi obuhvaćen povremenim edukacijama. Takođe, učesnici/ce fokus grupa navode da je takva praksa već regulisana Zakonom, odnosno da su usluge koje pruža CSR i kriterijumi za ostvarivanje prava na te usluge (kriterijumi su zapravo karakteristike grupacija, odnosno potreba iz određenog socijalnog položaja) jasno indikovani u samom Zakonu o socijalnoj zaštiti i podzakonskim aktima u saglasju sa njim. Otvorena je mogućnost određenih afirmativnih mera u pogledu LGBT populacije, iako smatraju da tome treba da usledi analiza nadležnih i osposobljenih struktura. Takođe, prepoznaje se potreba za više znanja o psihosocijalnoj podršci i savetodavnom radu koji je usmeren konkretno na LGBT i na naročite okvire u razmatranju i rešavanju problema i izazova te konkretne grupe u svakodnevnoj praksi u socijalnoj zaštiti. U tom smislu, učesnici/ce fokus grupe smatraju da potencijalna afirmativna mera ima smisla jedino u slučaju da centri za socijalni rad mogu da pomogne i odgovore na problem adekvatnom socijalnom uslugom koja će da rezultira u poboljšanju položaja korisnika, dok je neophodno razmotriti ko su to još akteri koji imaju udela u takvoj problematici ove grupe. Ističu u tom pravcu i neophodnost dalje i uspešnije saradnje OCD i CSR, kao i drugih aktera na liniji međusektorske i saradnje na multiplim nivoima. Njihov stav je da cilj svake od mera treba da bude izbegavanje rizika od dalje socijalne izolacije, te da je potrebno neizmeštati usluge iz postojećeg okvira, već težiti integraciji imajući u vidu da svi delimo isto okruženje. Zanimljivo je da su gotovo svi učesnici, njih 90% bili učesnici niza obuka i seminara u kojima je glavna tema ili jedna od tema LGBT prava. Najčešće su to obuke NVO LABRIS, Beograd i „Duga“, Šabac. Preostalih 5% koji nisu imali do sada prilike za učešće u ovoj aktivnosti, zainteresovani su. Ističe se da je neophodno da broj onih koji učestvuju bude znatno veći. Posebno je značajna informacija da se u novosadskom gradskom centru puno pažnje posvećuje unapređivanju znanja osoba koje rade u prijemnoj kancelariji, jer one imaju prvi kontakt sa korisnicima/cama. Učesnici obuka ističu i važnost akreditovanih obuka koje su pohađale u organizaciji pomenute dve organizacije civilnog društva. Ni u jednoj lokalnoj smoupravi LGBT pitanja se ne pominju u lokalnim strateškim dokumentima u oblasti socijalne zaštite. Ispitanici/ce navode da su strateška dokumenta u slučaju CSR varijabilna kategorija, postoje zakonski okviri u kojima oni deluju, dok se aktivnosti sprovode u najvećem slučaju ad hoc, odnosno u datom trenutku i prema potrebama slučajeva korisnika koji im se aktivno obraćaju za podršku. U okviru planova i programa se ne izdvaja ova društvena grupa, već se pominju građani u stanju socijalnih potreba različitog porekla,

uz naglašavanje princip nediskriminacije koji treba da se primenjuje u radu. Mere kojima se zbrinjavju LGBT osobe koje se nađu u stanju potrebe realizuju se trudom zaposlenih, a u skladu sa potrebama konkretnih slučajeva i to stvaranjem pritiska na ministarstvo da usledi odgovarajuća reakcija. Različite strukture u ministarstvu su nadležne za različite delove kompleksnih slučajeva, stoga je neophodno zahtevati rešavanje od njih direktno. Predstavnici CSR Zemun koji su učestvovali u fokusu grupi naveli su jedan pozitivni primer. Reč je o slučaju mladog muškarca koji je objavio svoju seksualnu orijentaciju, u mestu van Beograda, nakon čega su ga se roditelji odrekli i nakon noći provedene na ulici obratio se centru u Zemun, posle čije intervencije je bio zbrinut u stanu svoje babe u Zemun. CSR je intervenisao sa nizom daljih akcija kao što su razgovori sa porodicom porekla i pokušavanje pronalaženja zajedničkog jezika i osiguravanjem bezbednosti mlade osobe, koja se naposljetku vratila u porodicu porekla pod novim okolnostima većeg razumevanja od strane svojih roditelja, nego do tada. Psihosocijalna podrška je pružena i samom korisniku. Ovakva intervencija bila je rezultat saradnje centra za socijalni rad i organizacije civilnog društva. Dodatno, učesnici/ce fokus grupa ističu da iako je značajan broj zaposlenih u centrima za socijalni rad pohađalo niz edukacija o pravima LGBT i dalje nisu svi zaposleni jednako senzibilisani za rad sa ovom populacijom. Fokus rada centara za socijalni rad je da se reši konkretan problem koji korisnik/ca ima i da se pruži adekvatna podrška. Veoma je mali broj slučajeva u protekle dve-tri godine u kojima su se korisnici/ce izjasnili kao LGBT osobe. Većina se slaže da je jedan od razloga za mali broj slučajeva u kojima se korisnik/ca izjašnjava kao LGBT osoba loše prethodno iskustvo prilikom izjašnjavanja, ali i to da ni ne moraju da se deklarišu, jer imaju „glavni“ problem koji žele da reše, a to što su LGBT osobe je manje važno za rešavanje glavnog problema. **Organizovana grupa podrške za LGBT osobe koje su završile na ulici** - Učesnici/ce fokus grupa navode da je ova usluga grupne podrške predviđena i organizovana u skladu sa okvirom usluga koje centar za socijalni rad pruža, dok se korisnicima ne postavlja eksplicitno pitanje ličnog statusa u pogledu seksualne orijentacije. Takvo svojstvo ne prepoznaje se kao posebna tema, s obzirom da ga ono ne kvalifikuje za dobijanje ili nedobijanje usluge smeštaja u ovom slučaju, niti bilo kojih drugih usluga. Generalno, može se reći da ne postoji organizovana i unapred planirana podrška, dok se ona svakako može organizovati onda kada to pojedinačni slučaj sa korisnicima zahteva. I tada je najčešće reč o primeni razgovora sa roditeljima. Nije redak slučaj da se ovakva podrška organizuje uz sardanju sa onim organizacijama civilnog društva i drugih institucija koje pružaju psihosocijalnu i drugu podršku ovakvog tipa. Zaposleni centara za socijalni rad prepoznaju na personalnom i iskustvenom nivou da kod samih korisnika seksualna orijentacija, najpre ona koja je drugačija od heteronomnog standarda, može dodatno da predstavlja teret na socijalnom, ekonomskom, psihološkom i emotivnom nivou samim korisnicima, dok takva kategorizacija nije preoznata legislativnim okvirima. Učesnici/ce fokus grupa navode da su mere podrške standardizovane i primenjuju se u skladu sa zakonom u odnosu na potrebe i usluge podrške. Dakle, i u slučajevima LGBT osoba i njihovih porodica dolazi do realizacije postojećih mera i načina podrške prema individualnim slučajevima, odnosno

onda kada za to postoji potreba. Ovde se u toku rada fokus grupe nametnulo pitanje kako je ovakav vid podrške ostvariv ukoliko im, prema njihovim rečima, nedostaju veštine pristupa u slučaju rada sa LGBT osobama? Na ovom mestu, zaposleni u centrima za socijalni rad odgovaraju da primenju uslovno rečeno sistem "štapa i kanapa" tj. da su u takvim situacijama prinuđeni da se snalaze u okvirima svog iskustva i mreže kontakata. Dakle, u slučajevima ovog tipa zaposleni u centrima za socijalni rad najpre podležu traženju pomoći od kolega iz civilnog sektora ili nadležnih institucija u oblasti socijalne zaštite. Ovde, opet zaposleni prepoznaju potrebu podrške u vidu saradnje i dodatnog edukovanja. Takođe, navode problematiku evidentiranja svojih korisnika kao podkategorije LGBT s obzirom da ne postoje takve odrednice, kao što je već rečeno. Naposljetku, prepoznaju kao neretke primere iz prakse da naročito u slučajevima pronalazjenja smeštaja, ova se usluga opstruiše od strane različitih struktura u lancu podrške naročito onda kada se neformalnim putem sazna da je osoba pripadnik/ca LGBT. Tada, CSR često podleže insistiranjima i pritiscima ka tim strukturama sa ciljem da se korisniku pruži pomoć u kranjem ishodu, odnosno pronađe smeštaj u ovom slučaju. U svim centrima za socijalni rad se aktivnosti u vezi sa podrškom porodicama generalno, sprovode u okviru Savetovališta za brak i porodicu a zaposleni u Savetovalištu imaju adekvatno obrazovanje da pruže podršku. Zanimljivo je da ni u nijednom od centara za socijalni rad i gradskim uprava čiji predstavnici su učestvovali u fokus grupama nije evidentiran slučaj obraćanja sa ciljem dobijanja podrške porodicama LGBT osoba.

Preporuke za unapređivanje oblasti socijalne zaštite

- ✚ Stručno usavršavanje praktičara za rad na neophodnosti prepoznavanja i pronalaska adekvatnog pristupa u radu sa LGBT osobama
- ✚ Medijska pokrivenost ovom temom
- ✚ LGBT tema u našem društvu i dalje tabu tema – postoji potreba za sistematskom edukacijom. Tom prilikom od značaja kao uspešna tehnika za promenu stava upoznavanje praktičara sa pripadnicima/cama LGBT;
- ✚ Nedostatak sistemskih rešenja i političke volje, neophodno je jače umrežavanje OCD i institucija, zajedno sa međunarodnom zajednicom kako bi se zagovaralo o promeni strateškog i drugih okvira zarad zaštite prava LGBT, pa i primena mera za praksu koje bi vodile integraciji i poštovanju različitosti;
- ✚ Reagovati na problema da političari praktikuju govor mržnje ka LGBT;
- ✚ Kontinuiran rad sa praktičarima sa ciljem podizanja stepen razumevanja i podizanja svesti kod njih u relaciji sa temom LGBT;
- ✚ Kreiranje informativne baze kontakata i nadležnosti kako bi praktičari znali u konkretnim slučajevima kome mogu da se obrate kada podrška korisniku izlazi iz njihove nadležnosti. U tom

smislu jačati kooperativnost na lokalnu, a i šire;

+ Ideja da konsultanti u radu CSR budu eksterne osobe, iako se takva mogućnost prepoznaje kao slabo ostvariva s obzirom da nadzorna služba često postavlja pitanje kredibiliteta, stoga nije verovatna saradnja OCD i CSR u tom smislu. Iako je ideja vredna promisli;

+ Preuzimanje modela dobre prakse i senzibilizacija;

+ Potreba daljeg umrežavanja institucija i nevladinih organizacija, jer će se time povećati saradnja, jačati međuljudski kontakti, a samim tim će i situacija u budućnosti biti bolja;

+ Prihvatilište za odrasla lica, u kome bi mogla da se rešavaju i pojedini slučajevi LGBT osoba;

+ Osnaživanje korisnika da se javljaju, što ne može biti samo na Centru, već i na drugim službama, medijima, civilnom društvu.

FOKUS GRUPA – KOMISIJA/SAVET ZA RODNU RAVNOPRAVNOST, OSOBA ZADUŽENA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST U LOKALNOJ SAMOUPRAVI (ako postoji), ODBORNICI/CE GRADSKOJ SKUPŠTINE koji/e se bave rodnom ravnopravnošću i ljudskim pravima

LABRIS i partnerske organizacije su tokom realizacije projekta mapirale savetodavna tela u lokalnim samoupravama u kojima su se realizovale aktivnosti. Iako je sastav savetodavnih tela sličan u svim lokalnim samoupravama i zakon im dopušta uključivanje civilnog društva, ni u jednom savetodavnom telu tj. mehanizmu za rodnu ravnopravnost nema uključenih organizacija civilnog društva koje se bavi LGBT pravima.

Fokus grupe su okupile predstavnike i predstavnice Komisije za ravnopravnost polova i stalno zaposleno lice zaduženo za rodnu ravnopravnost u gradskoj upravi Novog Sada (šefica Odseka za rodnu ravnopravnost i nacionalne manjine) i Saveta za rodnu ravnopravnost Skupštine grada Pančeva i Komisije za rodnu ravnopravnost Grada Subotice i Komisije za rodnu ravnopravnost Grada Kragujevca.

Strateška dokumenta na koje se oslanja lokalni mehanizma za postizanje rodne ravnopravnosti su lokalni akcioni planovi za unapređivanje položaja žena, zatim Deklaracija o rodnom budžetiranju, a u proceduri je donošenje Odluke o rodnoj ravnopravnosti Grada Novog Sada i Odluka o usvajanju Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou. Deo ispitanica je učestvovalo u izradi lokalnih dokumenata, a jedna ispitanica, pored lokalnog, i u kreiranju pokrajinskog i republičkog akcionog

plana i strategije u oblasti rodne ravnopravnosti. Ni jedan od strateških dokumenata u ovoj oblasti u ovim lokalnim samoupravama nema **uključena konkretna prava LGBT osoba**. Osim potpisanog Memoranduma o saradnji Lokalne mreže za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u okviru ovog projekta, nema drugog dokumenta koji se bavi rešavanjem problema LGBT osoba.

Najzanimljiviji su odgovori na pitanje na koji način treba **tretirati LGBT temu - zasebno ili po „mainstream principu“?**

Članica Komisije Grada Novog Sada smatra da je na osnovu trenutne situacije ova tema daleko od uključivanja u „*mainstream*“ politike, dok predstavnica Gradske uprave Grada Novog Sada nije mogla da se izjasni o načinu tretiranja ove teme. Pančevo stoji na stavu - „*mainstream principa*“, kao i Subotica koja smatra da je potreban mainstream princip koji će LGBT zajednicu, kao takvu, integrisati u sve postojeće dokumente u sklopu „osetljivih grupa“. Dok je definiciju „osetljive grupe“ potrebno promeniti i u nju uvrstiti LGBT zajednicu dajući „osobe drugačije seksualne orijentacije“. Ni u jednom mehanizmu za rodnu ravnopravnost ne učestvuju LGBT aktivisti i aktivistkinje, osim Komisije za rodnu ravnopravnost Grada Subotice. Saradnje lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost sa civilnim društvom je vrlo slaba i gotovo nikad na inicijativu institucija, osim u slučaju Grada Kragujevca, a članovi/ice Komisije za rodnu ravnopravnost ističu da dobro poznaju civilni sektor i uspešno saraduju. Međutim, sve lokalne institucije koje su učestvovala u fokus grupama, nemaju saznanja o organizacijama koje se u njiovoj sredini bave pitanja. Predstavnic/ice Komisije za rodnu ravnopravnost Grada Kragujevca ističu da do sada nije bilo pritužbi na rad bilo koje službe, a da je razlog drugačija seksualna orijentacija. Po njima, ovo znači da u njihovoj sredini LGBT osobe nemaju problema. Javni događaji koji se organizuju na lokalnom nivou uglavnom imaju cilj unapređivanje ljudskih prava, ali ne i konkretno LGBT osoba i prava. Sa druge strane učešće u događajima organizovanim od strane organizacija civilnog društva, pa i na temu LGBT je uobičajen. Tek je formiranje Lokalne mreže podstaklo razmišljanja da su i drugačija seksualna orijentacija i rodni identitet osnovna ljudska prava. Tokom pripreme za potpisivanje memoranduma kojim se osnivaju lokalne mreže došlo je do niza sastanaka institucija sa predstavnicima LGBT populacije, sa ciljem da se spreči diskriminacija i omogući adekvatna zaštita prava svih građana. Učesnice i učesnici ovih fokus grupa nisu mogle u potpunosti da odgovore da li lokalna samouprava čini dovoljno na unapređivanju prava LGBT osoba, jer ili nemaju dovoljno informacija, ili je odgovor da do sada nije bilo pritužbi koje bi u sebi sadržale drugačiju seksualnu orijentaciju kao osnov diskriminacije. Međutim, zanimljiv je i odgovor da lokalna samouprava postupa u skladu sa nadležnostima, zakonskom regulativom i lokalnim strateškim dokumentima. Podsećamo da su retki strateški dokumenti na lokalnom nivou koji imaju mere usmerene na unapređivanje položaja LGBT prava, pa samim tim ni pretpostavku ni platformu za delovanje. Ovome u prilog idu i odgovori na pitanje u kojim oblastima su najbolje mere za LGBT, a u kojim najlošije za LGBT osobu – „*Na lokalnom nivou ne postoje oblasti u kojima su dobre mere. Unutar svih oblasti se tema LGBT-a*“.

SAVET ZA BEZBEDNOST

Staranje o celokupnoj bezbednosti građana i građanki Republike Srbije je u suštini u nadležnosti republičkih organa. Međutim, i lokalna samouprava ima određene ingerencije u ovoj oblasti. Izvorne nadležnosti lokalne samouprave joj omogućavaju da u njenom okviru, pored postojećih organa opštine – Skupština opštine, predsednik opštine, Opštinsko veće i Opštinska uprava – osnuje tela radi proučavanja konkretnih pitanja od interesa za celu zajednicu. Pravni osnov za osnivanje saveta za bezbednost proizlazi iz Statuta opštine kao osnovnog pravnog akta jedinice lokalne samouprave, a ne iz nekog akta više pravne snage poput zakona. Iz razloga što je mogućnost osnivanja i forma saveta za bezbednost prepuštena svakoj lokalnoj zajednici ponaosob, a ne zakonu, ne postoji jedinstven način osnivanja, nego se modaliteti osnivanja saveta razlikuju. Razlike u osnivanju saveta u suštini proizlaze iz od toga da li se on osniva pri zakonodavnoj vlasti ili izvršnoj vlasti. U slučaju da se osniva pri zakonodavnoj vlasti, odnosno kao radno telo Skupštine opštine, Skupština donosi odluku o njegovom osnivanju. I obrnuto, ukoliko se osniva pri izvršnoj vlasti, onda izvršni organi, predsednik opštine ili Opštinsko veće, donose odluku o njegovom obrazovanju. Praksa pokazuje da savet može biti osnovan kao privremeno radno telo sa ograničenim mandatom ili kao trajno radno telo. Sastav Saveti za bezbednost svojim članstvom obuhvataju različite aktere koji su zainteresovani za rešavanje bezbednosnih problema u zajednici. Predstavnici udruženja građana mogu biti u sastavu saveta za bezbednost, a cilj je zajedničke procene rizika i kreiranje poverenja neophodnog za podršku aktivnostima Saveta. Tokom realizacije aktivnosti u ovom projektu, partnerske organizacije su realizovale dve fokus grupe u Nišu i Pančevu sa članovima/ica lokalnih saveta za bezbednost. Niški Savet za bezbednost, iako formiran, još uvek nije funkcionalan, dok je ovo telo u Pančevu formirano još sredinom 2015. godine. Međutim, ni u jednom od mehanizama ne postoji poseban strateški dokument koji definiše rad Saveta za bezbednost. Pojedina strateška dokumenta imaju ugrađenu komponentu bezbednosti, kao što su Strategija za mlade koja sadrži neke od mera koje se tiču bezbednosti mladih, zatim Lokalni akcioni plan za Romkinje koji takođe sadrži mere koje se tiču bezbednosti u romskoj populaciji. Ni u jedan od ova dva mehanizma nisu uključeni predstavnici LGBT zajednice. Značajno za našu priču je da predstavnik civilnog društva u Savetu za bezbednost Grada Niša izabran za koordinatorku ovog tela. On kao predstavnik civilnog sektora u Savetu misli da je to jako bitno da uključivanje predstavnika LGBT zajednice odnosno organizacija koje se bave tom temom.

Na pitanje tema bezbednosti LGBT osoba treba da se tretira posebno ili po mejnstrim principu - koordinatorka niškog Saveta kaže da bi "voleo da se tretira po mejnstrim principu, međutim mi ovde nismo dovoljno, ja verujem, senzibilisani za temu LGBT zajednice, tako da mora da se po posebnom principu tretira". On dalje smatra da "pitanje LGBT osoba nije samo njihovo pitanje, već svih nas, to su građani kao i svi ostali, tako da i oni treba da uživaju

sva prava i slobode koja su garantovana i onima koji se ne osećaju kao LGBT osobe. Jednostavno tu treba dalje raditi na suzbijanju tih predrasuda, podizanju svesti, građanskim slobodama, znači iz tog ugla posmatrati i ovo pitanje". Učesnici/ce fokus grupa sarađuju sa civilnim društvom iako smatraju da organizacije treba da budu aktivnije, ne samo u vreme organizovanja Parade ponosa. Konstatujući sa postoji razlika u odnosu prema ovim temama u malim sredinama, fokus grupa u Pančevu iznosi bojazan da bi ova tema mogla da izazove negativne reakcije, iako su podržali osnivanje Lokalne mreže protiv diskriminacije. Niški Savet planira da do sredine 2017. godine radi na kreiranju novog dokumenta koji se zove Strategija za bezbednost, a koordinator obećava da će inicirati set aktivnosti odnosno mera za unapređivanje LGBT prava uz uključivanje predstavnika LGBT zajednice. Učesnici/ce ove fokus grupe misle da lokalna samouprava ne čini dovoljno iako ima promena na bolje. Za najbolje mere za LGBT zajednicu pomenuto je postavljanje **oficira za vezu u policiji**, i time je policija pokazala otvorenost za komunikaciju, a najmanje je učinjeno u obrazovanju.

KANCELARIJA ZA MLADE

U intervjuisanju su učestvovali predstavnici/ce lokalnih kancelarija za mlade iz Niša, Subotice, Novog Sada i Pančeva.

Niš ima svoj **Lokalni akcioni plan (2015-20) i Strategiju za mlade grada Niša**, kao najvažnije dokumente, predstavnik kancelarije za mlade Novi Sad navodi Nacionalnu strategiju za mlade, Pokrajinsku strategiju za mlade i akcioni plan, LAP za mlade 2015-2018, kao i preporuke Nacionalne asocijacije kancelarija za mlade. Trenutno se izrađuje lokalna strategija održivog razvoja, a LAP za mlade činiće integralni deo ovog dokumenta. Aktivnosti kancelarije (od dolaska novog koordinatora) prvenstveno se odnose na aktiviranje Saveta za mlade, uspostavljanje omladinskog kluba, inicijative koje se odnose na podršku uspešnim studentima i studentkinjama, uključivanje mladih u turističke aktivnosti i turističku promociju opštine, kao i planiranje realizacije projektnih aktivnosti u saradnji sa omladinskim organizacijama. Smatra da su rezultati Kancelarije za mlade u prethodnom periodu bili skromni, ali ne i zanemarljivi. Koordinatorica Kancelarije za mlade Pančevo ističe da Strategija brige o mladima grada Pančeva (2014 – 2017) godina usmerava rad u ovoj oblasti. U Subotici je Lokalni akcioni plan, kreiran 2013. za period od 2014 – 2018. Nacionalni akcioni plan za mlade, nosilac ministarstvo omladine i sporta. Sve kancelarije za mlade uključivale su u izradu ovih dokumenata mlade iz svojih sredina, škole, fakultete, a neki su učestvovali i u izradi republičkih i pokrajinskih dokumenata za mlade. Svi se slažu u oceni da se u ovim strateškim dokumentima nisu na pravi način i u dovoljnoj meri uključila konkretna prava LGBT osoba, već ljudska prava generalno, a uopšteno se navodi da

se principi i vrednosti strategije odnose na nediskriminaciju, jednakost, jednaka prava za sve i onda su nabrojani svi mladi bez obzira na njihovu između ostalog i seksualnu opredeljenost, izbor načina života. Ili se podrazumevaju pod „osetljive grupe“. Sagovornici smatraju da strateška dokumenta koja definišu delovanje kancelarija za mlade ne sadrže diskriminatorne odredbe i da su definisana tako da uključuju sve grupe i insistiraju na jednakosti. „*Samo što nismo do sada imali primer da je neka LGBT osoba, bar sa teritorije opštine .... skupila hrabrost da se direktno obrati*“. Kancelarije je u potpunosti otvorene za saradnju i spremne da saslušaju potrebe LGBT osoba i uključe ih u svoje aktivnosti. Sagovornici iz svih kancelarija za mlade smatraju da se LGBT tema treba tretirati po „mainstream principu“, bez odvajanja kao posebne grupu, jer samo izdvajanje predstavlja neku vrstu neravnopravnosti u odnosu na druge grupe. Specifičnim ciljanim aktivnostima za LGBT osobe mogu se ostvariti samo kratkoročni rezultati, uz to većina učesnika/ica fokus grupa je u dilemi koje mesto treba LGBT tema da zauzme po važnosti u odnosu na druge marginalizovane grupe, da li je bitnije posvetiti veću pažnju osobama sa invaliditetom ili LGBT populaciji. Saradnja kancelarija za mlade sa civilnim društvom je na zavidnom nivou. Saradnja sa civilnim sektorom podrazumeva saradnju sa lokalnim organizacijama koje okupljaju mlade ili realizuju aktivnosti za mlade, npr. lokalni biciklistički klub, ekološke organizacije, kao i sa mladim preduzetnicima/preduzetnicama i preduzetnicima/cama koji rade sa mladima. Posebno je istaknuto da sve lokalne politike i sva odeljenja lokalne samouprave treba da u obzir uzmu interese mladih. Stav jednog dela ispitanika je da bavljenje LGBT temom nije stvar lokalne zajednice, nego da je to globalna tema. Na globalnom nivou o ovoj temi se ne zna dovoljno, a iz neznanja dolaze predrasude i strah. Čak i civilni sektor koji bi trebao da bude zainteresovaniji i osvešćeniji, čsto to nije. Jednostavno, društvo nije na tom nivou da prihvati organizacije koje bi možda i bile zainteresovane, imaju kapacitet da se bave ovom temom. Kancelarije za mlade uglavnom organizuju javne događaje sa ciljem promovisanja ljudskih prava uopšteno, ali ne i konkretno sa temom LGBT prava. S obzirom da se aktivnosti sprovode u skladu sa akcionim planom, u kome nema spominjanja LGBT zajednice – nema ni javnih događaja. Većin učesnika/ica konstatuje da je potrebno u sledećim lokalnim strateškim dokumentima uključiti i pripadnike LGBT zajednice, a samim tim i teme relevantne njima. Primećuje se da se saradnja KZM i udruženja uglavnom zasniva na projektnima. Na pitanje da li lokalna samouprava čini dovoljno na unapređivanju prava LGBT osoba, učesnici/ce fokus grupa u svim gradovima su saglasni da nije dovoljno, uglavno pravdajući stanje nedostatkom sredstava i ljudskih resursa. Lokalna mreža protiv diskriminacije, formirana u okviru ovog projekta, je jedino što je vidljivo i korak ka unapređenju položaja LGBT osoba. Za najbolje mere za LGBT većin učesnika/ica fokus grupa nije mogao da navede ni jednu, dok u okviru mera za zapošljavanje i zdravstvene zaštite ima prostora za podršku LGBT osoba u odnosu na postojeće stanje.

Preporuke

✚ Podizanje svesti

✚ Projekti za realizaciju! Niko nam se do sad nije obratio.

✚ Sprovođenje ankete koja bi pokazala stavove stanovništva i nivo svesti građana/građanki o ovoj temi.

✚ Održavanje seminara o temi potreba LGBT populacije, kao i skupa o položaju posebno ugroženih kategorija stanovništva.

✚ Istraživanje o stvarnim problemima LGBT zajednice i mogućim modelima rešavanja.

✚ Izmena sadržaja udžbenika u osnovnim i srednjim školama, uklanjanje stereoptia i diskriminatornih sadržaja.

✚ Promovisanje prava LGBT osoba i podržavanje LGBT osobe da sebe doživljavaju u Republici Srbiji i koliko su njihovi izbori ograničeni spoljnim faktorima. „*Treba podržati ljude da skupe dovoljno hrabrosti, jer ukoliko oni svoje potrebe ne ispolje i ne preuzmu odgovornost da ispolje te svoje potrebe, smatram da se neće drastične mere dogoditi na društvenom nivou.....da imaju slobodu da izaberu da li žele ili ne žele i ukoliko ne žele javno da se izjasne i javno predstave, da nemaju nikakve konsekvence od strane društva. To je nešto čemu mislim da i oni sami teže*“.

MEDIJI

NIŠ - *Ispred svoje medijske kuće, ali pre svega u svoje ime kao novinarka, intervju je dala Marijana Prokopović⁵, urednica Super radija u Nišu, internet radio stanica civilnog sektora.*

Imam sreće da radim na radio stanici koja je stvarno stanica civilnog sektora, ne samo na papiru, i okružena sam ljudima koji razmišljaju kao i ja, koji takođe imaju puno predrasuda i stereotipi ih često onako uzmu pod svoje, ali se bore protiv toga i protiv sopstvenih i protiv tuđih stereotipa. Mislim da sebe gledmo u ljudima koje poznajemo i koji često pripadaju osetljivim marginalizovanim i diskriminisanim grupama, i mislim da nam puno pomažu da mi vidimo svoje predrasude i stereotipe. Nedavno sam slušala intervju koji je moj kolega radio a tiče se LGBT populacije tj. života LGBT osobe i mi smo zaista zaista u tišini više puta preslušavali taj intervju i puno toga mi je kliknulo u glavi moram da priznam,

---

⁵ U novinarstvu od 2004. godine, 2008. urednica radio Petice, do gašenja tog medija a onda je sa kolegama osnovala Super radio. Dobitnica godišnje UNICEF nagrade za izveštavanje o pravima dece 2009. Pristala na ovaj intervju prvo zato što mi je sagovornik jako drag na hiljadu i jedan način i zato što mislim da je to najbitnije, kakav je neko čovek, ali s druge strane moram da kažem da sam neko ko se svakodnevno suočava sa sopstvenim predrasudama i mogu da ti navedem 1001 razlog zašto mislim da je baš bez veze na trenutke šta ja radim ali konstantno uviđam to pa cenim da ima nade i za mene.

mного drugačije gledam na stvari od tad. Mediji su bitni, mnogo su bitni. Njihova uloga, tj. ono šta bi trebalo da bude njihova uloga, da prosvetle malo ljude, da približe ljudima obične ljudske potrebe. Međutim, problem je u tome što i u medijima rade ljudi koje treba prosvetliti na neki način kojima treba dodatna obuka, dodatni razgovor, dodatne informacije, dodatni uvid u tako nešto. Mislim da je to veliki problem pogotovu na lokalnu, kod nas je situacija zaista katastrofalna i ne kažem to tek tako, zaista ljudi rade po službenoj dužnosti. Više puta sam htela da se odreknem toga da sam novinar bez obzira što sam se školovala i što zaista volim ovaj posao, zato što mi se čini da je sramota danas čime se novinari bave i čime su prinuđeni da se bave da bi zaradili nešto. U tom smislu nisam sigurna koliko su spremni da u ovom trenutku odgovore na taj zadatak da upute ljude u LGBT svet, u prava LGBT osoba, na kraju krajeva da približe ljudima LGBT osobe kao osobe kao i blo koga drugog, potpuno nebitno da li imaju ovakve ili onakve želje prema istom ili suprotnom polu ili prema oba. Nesvesni su svi predstavnici medija čini mi se i jednostavno ne smatraju da je u ovom trenutku to bitno, smatraju da imamo većih problema i da sve to može da čeka neka bolja vremena. Smatram da ne samo što je to tabu tema u medijima mislim da je to tabu tema i među LGBT osobama generalno, da ni one same nisu ili bar retki od njih su u stanju, i potpuno ih razumem, da izađu uopšte s tim i da govore javno o svim problemima. Samo stanje u NGO sektoru koji se bavi LGBT pitanjima govori kakvo je stanje u medijima. Sa druge strane, mislim da je jako bitan pristup temi. Mi i o LGBT i svim osetljivim grupama govorimo uglavnom kroz prizmu problema. Ne govorimo kroz neke drugačije, neke pozitivne priče. Ja razgovaram i volim da razgovaram sa tobom, ne zato što sam tolerantna prema LGBT osobama nego zato što si ti jedan interesantan čovek i to je jako bitno. Ja želim da ti meni održiš kurs iz pisanja projekta zato što smatram da si ti kompetentan u toj oblasti, a ne zato što ne znam želim da te podržim zato što si iz LGBT populacije npr. ili tako nešto. Nažalost za medije je LGBT pitanje interesantno u negativnom kontekstu, a konkretno na lokalnu mislim da ni toliko nije interesantno. „Nemojte to, nije to za našu publiku, nije to“ mislim da je generalno to stav, da se selektuju takve informacije i stavljaju ispod tepiha i ne priča se o tome. Mislim da smatraju da se to ne bi pozitivno odrazilo na imidž samog medija. Ne samo o LGBT osobama nego i generalno o drugim grupama koje spadaju u osetljive. Mislim da su u ovom trenutku nepoželjne ove teme na lokalnu u smislu možda su previše opasne i previše kompleksne za izveštavanje. Sa druge strane, mediji danas nemaju dovoljno kapaciteta da se posvete ovoj temi, verovatno nemamo dovoljno volje, želje, nismo motivisani da stvorimo uslove da pričamo o ovoj temi na pravi način. A mislim da je ovo jedna onih tema koje zaista zahtevaju posvećenost i zahtevaju mnogo više od pukog izveštavanja. Mislim da u ovom trenutku to zaista sebi mogu da dozvole možda javni servisi ili veće medijske kuće koje ne zavise samo od sponzora. Mislim da novinarima generalno fali ta druga strana priče u kojoj bi čuli kako izgleda život iz ugla LGBT osobe, mislim da bi to promenilo neke stavove, nešto bi kliknulo makar na trenutak u glavama nekih ljudi. Tako da mislim da uvek postoji prostor za dodatno učenje, ali idruge strana treba da se trudi da što više ljudi edukuje da budu kompetentni. Ne bih se složila da svaki novinar treba da zna da izveštava o LGBT pitanjima,

zato što ja mislim da je u ovom trenutku to jako osetljivo pitanje. Volela bih da dođe trenutak kada će to moći da radi baš svaki novinar da čak ne mora ni da se priča o tome koliko će to biti obična stvar, kao pijačni barometar, ja bih volela da dođemo do tog stadijuma, ali za sada ja mislim da je jako dobro da to ne radi svaki novinar, jer je važno da to rade ljudi koji zaista dobro razumeju temu i koji mogu bolje da sagledaju celu situaciju, uče na greškama i da rastu zajedno sa svešću o LGBT pravima. Ne sećam kada sam zadnji put pre ovog razgovora uopšte imala mogućnost da slušam išta o toj temi, a da to nije čisto statistički podatak ili datum pa da ispoštujemo i eto rekli smo nešto o tome. Sećam se naslova o LGBT olimpijadi u Nišu, toga se sećam. I to nije dovoljno, a nije ni dobro jer i kvantitativno i kvalitativno je na -1. Nije ni na 0. Na lokalnu nemam na osnovu čega da ti dam odgovor na pitanje da li je izveštavanje pozitivno, negativno ili neutralno. Rekla bih da pozitivno svakako nije zato što ja imam verovatno drugačiju percepciju tog pozitivnog, možda nije čak ni negativno, ali je toliko nedovoljno da na kraju ispadne ima negativne posledice. Ne kažem da se negativno izveštava, već da način na koji se izveštava ima negativne posledice. Nedovoljno, na neadekvatan način i mislim da nije toliko iz loše namere koliko iz neznanja i nedovoljno kapaciteta da se odgovori na ovaj zadatak na lokalnu. A da li je objektivno, ne znam, nemamo ni na osnovu čega da zaključujemo o tome. Nema dovoljnog izveštavanja ili nikakvog da bih mogla da kažem da li je objektivno ili nije. Negativni komentatori na internetu često budu sankcionisani od drugih komentatora. Ja volim da čitam komentare i vrlo me raduje što se uvek nađe nekolicina osvešćenih ljudi koji satru one koji neosnovano, na osnovu samo svojih ličnih predrasuda, bez ikakvih činjenica ili valjanog razloga kritikuju i vređaju druge ljude.

Predlog/preporuke za poboljšanje stanja u mediji po ovom pitanju.

Ono što LGBT zajednica treba da uradi, je edukacija javnosti, da što više novinara približi sebi, kroz obuke za novinare. Možda neće svi mediji biti otvoreni i podržavalački nastrojeni, ali treba napraviti strategiju, ući na mala vrata, nemoraju biti velika, bitno je da uđete na medije i obavezno morate doći do novinara i da vaša priča dođe do njih, da oni misle o tome, morate da posadite seme svoje ideje i svojih tema, svojih običnih ljudskih potreba, da posadite u glave što više novinara, da bi oni u jednom trenutku, možda ne sutra, možda ne prekosutra, možda za mesec, dva, godinu dana, mogli da pričaju o tome. Uvek će biti onih koji će doći na neki seminar i to je dobra prilika za malo bolje razumevanje i shvatanje i za drugačiji pogled na svet i generalno LGBT pitanja. Dakle morate da približite novinare, ljude u novinarima LGBT osobama, to je jako bitno. Svakako što više obuka, seminara i ja iskreno savetujem, možda čak i upakovanih u nešto drugo, možda ne samo govorimo o LGBT nego o ljudskim pravima generalno. Mislim da su organizacije koje su specijalizovane usko, jako zatvorene, rade puno velikih stvari ali u okviru svoje male grupe, iz svoje zone gde su našli utočište, bezbednost i mesto gde mogu da slobodno dišu. Jasno mi je da je okruženje netolerantno prema različitim ljudima, ali morate da širite granice i da ih preskačete, da se mešate sa ljudima, jer u toj gomili koju vi vidite postoje ljudi koji misle drugačije, koji će vas razumeti, koji će vam biti podrška, koji mogu da vam se pridruže. Ja nisam LGBT osoba, ali ja mogu da budem na vašoj strani i verujem da postoji još takvih ljudi.

Sagovornica smatra da je uloga medija u promovisanju ljudskih prava „apsolutno važna i velika“, ali da tu ulogu ne ispunjavaju na dovoljno dobar način, a naročito kada je reč o LGBT osobama. Ovo ilustruje primerom da je morala da ubeđuje urednicu da je pusti da isprati događaj o potpisivanju memoranduma u okviru projekta „Udruženi protiv diskriminacije“ u Novom Sadu. Prema mišljenju sagovornice, pitanje položaja LGBT osoba je još uvek tabu, ali prvenstveno zbog toga što se mediji plaše, jer su većinom u pitanju stranačka glasila. Za stranačke medije (ovde kao primer navodi sopstvenu medijsku kuću) to je škakljiva tema, jer se postavlja pitanje koje će vrednosti taj medij da propagira i promoviše i kako će to da utiče na čitaoce/čitateljke, koliko daljih pitanja će se otvoriti i u kojoj meri će državni organi morati da budu uključeni, u smislu davanja odgovora na to u kojoj meri država poštuje prava i podržava osobe koje su na bilo koji način različite. *„Budući da naša država ne može na ovom polju previše da se pohvali, to se na neki način može odraziti i na sam rad medija“*. O ovoj temi se piše kada se desi konkretan događaj, *„kada iskrne neki problem, u smislu da se desi nešto loše, pa se onda povezuje da je ta osoba LGBT“*, navodi kao primer vest o objavljivanju knjige Marije Šerifović, a sam pristup je najčešće pogrešan – princip žute štampe. Ne pristupa se temi na ozbiljan način, a kako navodi, lakše je imati senzacionalistički i neozbiljniji pristup, jer se ljudi *„kače“* na priče koje su napisane na takav način da ih je lakše *„progutati“*, a to podiže tiraž. Čak i na ovaj način se o ovoj temi malo piše jer *„i loša reklama je nekakva reklama“*, pa se tema izbegava. U profesionalnom smislu smatra da je bolje da se ni piše o ovoj temi ako će to biti kroz pristup koji se primenjuje u žutoj štampi. Razlog za ovaj način izveštavanja vidi u nedovoljno razvijenoj svesti o pravima i potrebama ne samo LGBT osoba, nego i pripadnika/ca drugih, posebno ugroženih kategorija. Nedostatak svesti i znanja ilustruje primerom potpisivanja memoranduma gde je saznala mnogo informacije o aktivnostima koje se u ovoj oblasti realizuju. Sagovornica ističe da se trudila da njen tekst o potpisivanju memoranduma bude objektivan, što znači da su osvetljeni stavovi više strana i da se temi pristupa afirmativno. Izražava nezadovoljstvo što tema nije proširena u smislu da obuhvati stavove građana, jer medij iz kog dolazi nije raspoložen da se bavi položajem LGBT osoba. Sagovornica navodi da se uglavnom izveštava o skandalima u koji su uključene LGBT osobe i uglavnom u negativnom kontekstu. Seksualna orijentacija se potencira čak i kada ona nije relevantna za događaj o kome se izveštava. U vezi sa izveštavanjem o Paradi ponosa glavna tema su resursi uloženi u organizaciju događaja (npr. koliko policajaca je bilo angažovano, koliko je sve koštalo), pa se ističe kako su LGBT osobe na taj način oštetile (*„ojadile“*) državu.

Predlog/Preporuke za poboljšanje stanja u medijima po ovom pitanju.

Kao ključnu prepreku objektivnijem i temeljnijem sagovornica vidi u nedostatku nezavisnosti i slobode medija da izveštavaju o određenim temama.

„Pre svega veća nezavisnost medija...., da (mediji) zaista obavljaju svoju pravu funkciju, ... onda imaju veću slobodu da zalaze u suštinu bilo kakvog problema kojim se bave.“

„Novinari kao novinari nemaju problem da se bave tim temama, ali nailaze na problem kod uredništva, u smislu da li su takve teme dozvoljene, da se piše o njima i da se na kraju objave bez ikakvih cenzura i modifikacija samog teksta“.

„...da ne zavisimo od toga kome će se tekst na vrhu svideti ili ne“.

Ona smatra da formalno obrazovanje novinara/novinarki, odnosno postojanje i poštovanje etičkog kodeksa, ne utiče na bolje izveštavanje o ovoj temi koliko lični pristup i stavovi osobe koja izveštava. Takođe ističe nedovoljnu vidljivost informacija o položaju LGBT populacije, ali i nedostatak vidljivosti rada organizacija koje zastupaju interese LGBT osoba. Izražava želju da razvije saradnju sa relevantnim organizacijama koje se ovom temom bave *„...upravo da dam glas ljudima čiji se glas omalovažava, diskriminiše i čiji se glas jednostavno ne pojavljuje u javnosti ili se pojavljuje na negativan način.“*

PANČEVO - *Intervju sa novinarkom internet portala.*

Ako pričamo uopšteno o medijima, bez obzira da li su lokalni ili nacionalnim, njihova uloga treba da bude u obrazovnom smislu prisutna. U demistifikaciji samih pojmova i uopšte u približavanju široj javnosti šta su to ljudska prava generalno, jer ljudi ne znaju šta su njihova osnovna ljudska prava a onda ne mogu ni da prepoznaju da li su ona prekršena ili ne. Kada pričamo o pravima LGBT osoba, tu postoji mnogo nepoznanica i ljudi kada čuju za taj izraz u startu imaju lošu i negativnu konotaciju, prva asocijacija im je negativna što se često vidi po nekim komantarima. Tome doprinose između ostalog i mediji koji o nekim temama izveštavaju vrlo senzacionalistički. Mediji se ne trude da obrazuju svoje čitaoce i da se pozabave ozbiljno tom temom. U tom kontekstu uloga medija u promociji ljudskih prava i prava LGBT osoba može da bude i te kako velika. Čini mi se da je donekle uloga lokalnih medija jača jer čitaoci lokalnih medija u manjoj sredini mnogo više veruju tom izvoru i ukoliko bi se lokalni mediji okrenuli LGBT temi ona bi imala mnogo veći značaj i mogo veći doprinos bi dalo ukoliko bi se tim temama bavili ozbiljno. Na urednicima medija je da izaberu sagovornike koji ne iritiraju čitaoce jer i to ima veliki uticaj u zavisnosti od toga šta želite da izazovete kod čitaoca. Npr. ako su te osobe medijski eksploatisane ili su stručnjaci za sva prava i sva pitanja ili političari koji su promenili mnogo stranaka zadnjih 10 godina – njima se ne veruje i niko ih ne uzima za ozbiljno. Ovo je ozbiljna tema kojoj treba

pristupiti ozbiljno. Imam utisak da kada bi pripadnici LGBT zajednice za koje građani ni ne znaju da su pripadnici te zajednice a bave se ozbiljnim profesijama pričali o svojim problemima i strahovima i pokušali da približe njihov život, kako funkcionišu i šta oni osećaju, građani bi to ozbiljnije i shvatili. Ovako, kada o pravima LGBT osoba pričaju ljudi koji nisu LGBT meni to deluje šarlatanski. Čak i ja koja poznajem dosta ljudi koji pripadaju LGBT zajednici ne bih se usudila da pričam o njihovim osećanjima, emocijama i načinu života jer prosto ne živim tu vrstu života. Jedno je ne osuđivati nekoga i prihvatati ga takvog kakav jeste a drugo je pokušavati da nekoga obrazložiš, objasniš kako živi i kako se oseća. Čini mi se da treba naći načina da se motivišu pripadnici LGBT populacije koji imaju ugleda u svojoj lokalnoj zajednici da o tome progovore. Ova novinarka smatra da je LGBT još još uvek tabu tema u medijima. U lokalnu je specifično to što u medijima ima dosta pripadnika LGBT zajednice i mi koji smo njihove kolege i njihovi prijatelji to možda znamo, šira zajednica možda ne zna. S jedne strane imamo ljude koji mogu da daju svoj doprinos tome da to više ne bude tabu tema i da bude možda više zastupljena u medijima ali ni oni sami to ne čine. Znači iz nekog razloga nemaju dovoljno motiva, želje, potrebe. Strejt urednik medija nikad neće inicirati priču LGBT populacije osim ako to nije neka ekstremna situacija, nešto što može da se iskoristi u senzacionalističke svrhe, što će da poveća tiraž, slušanost, gledanost kada se baš desi neki eksces. Urednici ne vide ništa u tome što će da im doprinese čitanosti, pogotovo ne da se time bave iz tog nekog obrazovnog ugla, možda nisu ni zainteresovani niti znaju o čemu se radi, nisu se nikad udubljavali u celu tu priču. Ukoliko bi postojala značajna finansijska izdvajanja mislim da bi urednici bili motivisani da pišu o LGBT zajednici, možda bih tada razmislila da o tome pišem jer postoji vidan i konkretan benefit. Pančevo je sredina u kojoj nije bilo nikakvih senzacionalističkih događaja, bar ne u poslednjih 20 godina da bi se pravila neka posebna fama, čini mi se od 1999. godine i ubistva Nebrigića nije se izveštavalo o toj temi. U lokalnim medijima nije bilo puno izveštavanja ni o Paradi ponosa. Potpisivanja memoranduma o saradnji lokalne mreže je bilo vidljivo samo zato što je tu bila uključena lokalna samouprava koja je poslala pozive svim medijima da to isprate pa su tu bili i oni mediji koji možda ne bi došli. Zato je to izdignuto na vidljiviji nivo. Ako izuzmemo memorandum, pre toga ne pamtim kad sam pročitala nešto u lokalnim medijima. Ja sam preko FB saznala da se u našem gradu priča o ovoj temi nakon što su bili održavani sastanci lokalne mreže protiv diskriminacije LGBT osoba. Da me je neko obavestio o tome možda bih ja i došla ili bih poslala nekog da izveštava o tome. Ne postoji dvosmerna komunikacija i čini mi se da je ovo mogla da bude priprema faza (izveštavanje o sastancima lokalne mreže) ali pripadnici LGBT populacije nisu iskoristili priliku da pozovu medije. Ako se već nešto dešava u gradu i organizuje na tu temu, ne može posle neko da kaže mediji o tome ne izveštavaju, možda bi izveštavali da znaju da se to dešava, između ostalog zato što su u pitanju ljudi koji su izašli u javnost i spremni su da pričaju i to bi možda i nama koji radimo u medijima olakšalo posao time što bismo imali priliku da ispričamo nečiju priču. Nebrigić je ubijen 1999. godine i tada su mediji izvestili o njegovom ubistvu. Tokom njegovog života lokalni mediji nisu izveštavali o njegovom aktivizmu na temu LGBT prava. 2006/07 jedan lokalni

novinar je objavio fotografiju 2 mladića koji se drže za ruke, fotografija je išla uz prilog najave Parade ponosa. Novinar koji je objavio tu fotografiju je bio smenjen između ostalog i zbog toga. Sa jedne strane izveštava se neutralno, npr. taj memorandum, vrlo činjenično stanje i to je to, čist izveštaj a sa druge strane senzacionalistički. Mnogo je više negativnog nego pozitivnog i objektivnog. Oko Parade ponosa mahom izveštavaju nacionalni mediji, ne znam da je ikad na lokalnu bilo izveštavano osim te 2006./7.godine i možda prošle godine s obzirom da je vlast podržala održavanje. Imam dilemu oko ovog izveštavanja o stvarnim problemima. Šta su stvarni problem? Jer ja mislim da se pripadnici LGBT zajednice suočavaju sa istim problemima kao i pripadnici šire populacije. Počevši od toga da dugo čekaš na zdravstvenu uslugu, ne možeš da nađeš posao... Ja sam radila sa ljudima koji pripadaju LGBT populaciji i čini mi se da niko nije imao problema zbog svoje seksualne orijentacije na poslu, niti mu je ko pravio problem, bar ne javno i vidno. Ne sećam se da je iko ikad izgubio posao zbog svoje seksualne orijentacije. Ja sam bila spremna da izveštavam o njima i stvarnim problemima, ali niko od njih nije hteo da izađe u javnost sa tim. Ljude sa kojima se ja družim a pripadaju LGBT zajednici nikada nisam doživljavala drugačije. Do mene nije došla informacija šta su njihovi posebni odnosno drugačiji problem od onih koje svi mi imamo. Ja bih izveštavala ukoliko bi mi se neko obratio i hteo da ispriča o svojim problemima sa kojim se susreće zato što je pripadnik LGBT populacije. Ja mogu, odnosno moj medij može samo da ima korist od izveštavanja o LGBT populaciji.

Predlog/preporuke za poboljšanje stanja u mediji po ovom pitanju.

- Edukacije za novinare i urednike kako bi im se približila problematika i tema. Između ostalog da se prvo raščivija da li je gej bolest ili ne.
- Edukacije zdravstvenih radnika i šireg građanstva, zaposlenih u školama.
- Raspisivanje konkursa koji će insistirati da se piše o tome.
- LGBT osobe koje se javno eksponiraju i zalažu za LGBT prava i kod samih LGBT osoba izazivaju neprijatnosti.
- Pripadnici LGBT zajednice treba da nađu zajednički jezik unutar svoje zajednice i da se dogovore da li se osećaju ugroženim, gde, kako i na koji način i da se dogovore šta žele.

PANČEVO *Intervjuisana je novinarka koja je ranije radila na televiziji Pančevu, kao i u lokalnom nedeljniku, a sada je lokalni dopisnik nacionalnog dnevnog lista (Politika)*

Velika je uloga medija, jer preko medija javnost usvaja i stavove i vrednosti, terminologiju i jezik, ali se i fokusira se na teme kojima se bave mediji. Na primeru LGBT prava se to takođe vidi, jer je javnost upućena samo u one LGBT teme koje mediji i obrađuju, npr. Paradu ponosa, dok se o socijalnom

aspektu ne zna ništa (zaposlenje, obrazovanje ili standard ove populacije). Ova tema jeste delimično i tabu tema, jer postoji određena zadržka pri obrađivanju ovih tema, koja proizilazi iz straha da se novinar ili ceo medij ne etiketira kao promoter i/ili pripadnik LGBT populacije. O ovoj temi se skoro nikad ne piše ili vrlo retko, u pojedinim medijima ređe od npr. jednom godišnje. Lokalni mediji su korektni i prilično objektivni, ali sa distancom. I kada je prilog afirmativan i pozitivan, nekako je uvek jasno da je reč o „njima“, o „drugima“, kako se ne bi slučajno pomislilo za nekog ko podržava LGBT prava, da je pripadnik populacije. Ne sećam se da se izveštavalo o stvarnim problemima. Parada je uvek tema kao i neki događaji. Senzacionalizma ima u medijima koji se bave estradom i u tabloidima. Stanje se može poboljšati ako se organizacije koje se bave LGBT pravima malo više nametnu medijima. A to će postići različitim aktivnostima i događajima, o kojima će sami mediji i biti zainteresovani da izveštavaju, pa i da se detaljnije bave. Događaji, zanimljivi učesnici, poznati u javnosti, to sve privlači i medije. Sama prava kao apstraktni deo, nisu toliko zanimljiva tema. Reći samo da su ugrožena prava nije tema za medije. Obrazložiti kako su to ugrožena prava, takođe nije dovoljno za medije. Konkretni slučaj i situacija i životna priča jesu zanimljivi za medije.

SUBOTICA

Uloga medija, zapravo, je krucijalna kada su u pitanju ljudska prava, jer mediji treba da budu spona izmedju građana i vlasti. Mediji su poput protočnog bojlera, preko kojeg vlast, na neki način, može steći više uvida šta se dešava na polju ljudskih prava. Mediji treba da se bave tim pitanjem mnogo više nego što se trenutno bave, kako bi ukazali na postojeće probleme u društvu, što se tiče ljudskih prava na svim nivoima. To se odnosi i na LGBT prava, kao i na bilo koje drugo ljudsko pravo. Smatram da mediji treba da se okreću i da sarađuju sa civilnim organizacijama, pa tako i sa organizacijama koje se bavi LGBT pravima. To može biti samo jedan plus, kada govorimo o ljudskim pravima. Mediji treba da forsiraju i razgovor sa ljudima. Tu ne podrazumevam samo prenošenje informacija, već da se posveti malo više pažnje celom tom problemu. Da istraže kakvo je situacija po pitanju prava LGBT osoba. Da prenose lične priče, da razgovaraju sa tim ljudima. Da ih zaštite ukoliko su im prava ugrožena u Srbiji, ili bilo kojoj lokalnoj samoupravi (putem saopštenja, putem akcija...). Takođe je potrebno približiti tematiku javnosti, kako bi se uputili u to šta su zapravo problemi LGBT zajednice. Jer mnogi ljudi ne znaju o datoj temi ništa – a, kad nešto ne znamo, onda se toga i plašimo. Obzirom da je to veoma pogrešno, mediji tu imaju ključnu ulogu da odigraju. Predstavnicu medija iz Subotice ne smatra ovo tabu temom, već temom koja se lako otvara. Pre par godina je to bilo dosta kritično. Prenosenje nasilnih trenutaka sa parade, od pre par godina, je donela jezive slike u medije. Stanje se malko poboljšava. Mediji i civilni sektor su aktivniji na tom polju, pa se tabu malo smanjuje. Što ne znači da ne postoje problemi. I dalje postoji govor mržnje, i dalje

postoji nerazumevanje prema toj grupi ljudi. Može se videti na forumima, na blogovima, u medijima, na društvenim mrežama. Ta mržnja se mora smanjiti ili raditi na njoj da se u potpunosti, na neki način, uništi; tj da se ne da prostor da ona opstane. Do ovoga se može doći razgovorom o problemima LGBT zajednice. Ističe da se u Subotici uopšte ne govori o LGBT pravima. Ono što postoji je jedna emisija, i jedan do dva teksta. A, što se pažnje tiče – ne posvećuje se ni malo. U Subotici ne postoji organizacija koja se bavi zaštitom prava LGBT osoba i mediji samim tim smatraju da ovde nije pitanje, da ne postoji. Ali, naravno da postoji. Oni malo da se založe, mogli bi da vide da ljudi koji žive oko njih, imaju šta da kažu po tom pitanju ili su, možda izloženi diskriminaciji i nasilju. Da li žele da govore o tome ili, možda, ne – i dalje je stvar medija da istraže te probleme. U malobrojnim slučajevima kada se izveštava o oovj temi ne zalazi se u srž problema. Što se „Magločistača” tiče, gleda se da se sve radi „kako treba”. Da se uđe u srž i da bude pozitivno. A, ako pogledamo druge medije možemo reći da te teme uopšte nema ili je, jednostavno, neka površna priča. Ne zalazi se niti predstavlja temeljnije. Nema kritičke analize, nema stručnjaka koji bi govorili na tu temu. Nažalost, ne izveštava se ni o Paradi ponosa, a kamo li o ičemu drugom.

Predlog/preporuke za poboljšanje stanja u mediji po ovom pitanju.

Mediji bi trebali da učestvuju na treninzima koji se tiču generalno ljudskih prava. Dnevni mediji nema vremena da se bavi tim temama, ali, sa druge strane, postoje emisije gde svako može nekako da doprinese. Shodno tome, trebalo bi se mnogo više pažnje posvetiti. Potrebno je da se više analiziraju te teme. Da se priča ne završi samo „zagrebavanjem” po površini, već da se uradi temeljnije. Bez straha da li će urednik pustiti vest, jer je možda previše za građane. Novinari moraju da shvate da njihova uloga, mnogo puta, prelazi taj običan novinarski stil držanja diktafona na konferenciji, već mora da postavlja pitanja i da istražuje.

KRAGUJEVAC - *Ljupka Simović, slobodna novinarka*

Mediji oduvek imaju značajnu ulogu u kreiranju mišljenja i stavova u nekom društvu, na bilo koju temu, a posebno su bitni tamo gde je tema osetljivija. Ljudska prava uopšte, kao i prava LGBT populacije, ovde gde živimo veliki su tabu. Mediji imaju moć da te tabue razbijaju, otkrivaju, približe, ako ne onima koji već imaju formirane i čvrste stavove, kakvi god ti stavovi bili, ono bar onima koji mišljenje tek grade, dakle mladima i deci. Mediji nisu nezavisna kategorija i neki paralelni svet. Oni umnogome oslikavaju stanje u društvu, a samo retki se usuđuju da se tom stanju odupiru ili da mu nađu kakvu manu. Ipak, imam utisak da se prostor za razgovor na temu seksualnih varijeteta malo otvorio. Nije više tolika senzacija pomenuti bilo šta što uključuje LGBT pojmove. Na načinu na koji se pominju ti pojmovi, naravno, još treba da se radi, ali je sve bolje. Danas su čak i mediji u Kragujevcu prisutni samo

u tragovima, ali i dok nije bilo tako, LGBT teme su bile prava retkost. Standardno, ponešto u vreme Parade ponosa, u različitim kontekstima i uglavnom preuzet sadržaj od većih, mahom beogradskih medija i to je to. Naravno da nije dovoljno i da treba još. Važno je da se priča. Manje su zastupljeni senzacionalistički tekstovi ili oni „skandalozno” definisani, u odnosu na ono što možemo da vidimo u nacionalnim tabloidima. Uglavnom se pomene u nekom neutralnom kontekstu, čisto da ne bude da nije ništa objavljeno. Da se razumemo, neutralno nije i objektivno. Više mi liči na sklanjanje tipa *neka to neko drugi radi. Evo mi smo fini, bar ne pričamo loše*. Mišljenja sam da velika većina ljudi u Srbiji, a u tu većinu se ubrajaju i oni koji su pri tom i sami deo LGBT zajednice, i dalje ne razume u čemu je stvar „sa tom Paradom”. Predugo je javnost bila zapljuskivana desničarskim i SPC floskulama koje su se, otprilike, usadile u onaj mali deo mozga koji ne kontrolišemo, već on nas – našu podsvest. Mediji su, kako smo već zaključili, slika javnosti, uobličena u vesti, tekstove, televizijske emisije i slično i tako i predstavlja probleme jedne diskriminisanе grupacije unutar sebe. Dakle, osim pojedinaca koji se ličnim trudom zalažu da se priča o stvarnim problemima, sve se svodi na opšta mesta i na izveštavanje samo u doba (ne)održavanja Parade. Dosta bi pomoglo da profunkcioniše pravosudni sistem u Srbiji i da svako ko krši slovo zakona bude adekvatno „nagrađen”. Ali, dok se to ne desi, pošto svi znamo da neće skoro, jedini način koji za mene ima smisla je rad na senzibilisanju onih koji proizvode vesti i medijske sadržaje. Pri tom, ne mislim na novinare, nego na urednike. Ukoliko su urednici senzibilisani, sami će dalje da „vaspitavaju” svoje zaposlene i koriguju neprihvatljivo izveštavanje na temu LGBT zajednice, ili bilo koje druge ugrožene grupe, jer su oni ti koji, naposljetku, direktno odlučuju šta će da bude objavljeno i na koji način.

NOVI PAZAR, *Novinar Ishak Slezović, glavni odgovorni urednik Radija 100 plus (Agencije Beta)*

Mediji bi trebalo, a to ne rade u Srbiji, da stvore, da rašire sliku, da malo emancipuju publiku. To niko ne radi, pa ni moj radio. Evo, za 13-14 godina mislim da nismo na način kako bi trebalo obradili temu - položaj LGBT populacije, bilo gde u svetu, pa ni ovde. Da se ne lažemo, tema je osetljiva u patrijarhalnim srtedinama, kao što je Novi Pazar. Imajući u vidu reakcije na takvu temu, na društvenim mrežama, vidite da postoji visok stepen netolerancije jo od prve Parade ponosa. Posle toga su se stvari malo smirile. Dakle, mediji nemaju pristup koji bi bio adekvatan toj populaciji. To je malo zbog povlađivanja publici, s obzirom da smo mi kao mediji generalno imali probleme sa verskim zajednicama, političkim partijama, uopšte sa vlastima... Možda je to bila linija manjeg otpora da se makar ta oštrica javnog mnjenja ne okrene ka ovom mediju kako bismo opstali. Još jedna činjenica je: da biste tretirali neku temu, morate da imate neki konkretan povod. Zbog miljea, to se uglavnom potiskuje u javnosti. Ja se ne sećam ili su retki primeri kada smo imali očiglednu javnu diskriminaciju, flagrantnu diskriminaciju LGBT osoba na lokalnu. Da, bi to bio povod za priču na tu temu. Sama po sebi tema je tabu-tema, a reakcije sa društvenih mreža održavaju *status quo*. A, opet kažem, nismo imali

primer koji bismo medijski tretirali - u smislu da nismo imali incidente tipa da je neko nekoga opsovao, napao na ulici... To je još uvek nešto što je u magli, što je nejasno... To će sigurno biti tema, ali ne znam kad. U ovom trenutku je tako. Možda zvuči malograđanski, autocenzorski, ali ponoviću da nijedan medij ne želi da na sebe primi toliku kritiku auditorijuma, imajući u vidu kako smo i šta smo sve videli kad su se takvi primeri dešavali na društvenim mrežama. Kada posmatramo ostale medije u Sandžaku, siguran sam da je identična priča ili situacija i u drugim medijima, ali nisam siguran da će je reći na ovako konkretan i otvoren način kao što sam je ja rekao. Ne postoji, makar je ja nisam registrovao, na drugim medijima, priča koja bi bila adekvatna trenutku u smislu da smanjujemo homofobiju. A, to bi bila uloga medija. Mediji, kad rade, imaju izvore informacija, događaje, stavove, izjave koje su povod za neku vrstu angažovanja medija. Npr. niko ne bi pobjegao, makar ne mi, ukoliko bismo imali javno deklarisanu osobu koja ima nešto da kaže tim povodom. Da li bi drugi mediji to tretirali, ja ne mogu da tvrdim, ali mi bismo to obradili na adekvatan način. Treba nam nekakav materijal kojim bismo rukovali. Hajde da krenemo seriju tekstova, priloga ničim izazvani, siguran sam da bismo izazvali lavinu komentara i gubitak auditorijuma upravo zbog toga, jer je tema LGBT u medijima u Srbiji retka i, uglavnom, u negativnom kontekstu. Retki su mediji (npr. dnevni list Danas) koji tu temu tretiraju na adekvatan način. „Danas“ je mesto koje ima zadržku prema homofobiji, prema uopšte negativnom odjeku prema LGBT populaciji. Možda i još samo nekoliko medija - da makar nemaju taj negativan naboj prema LGBT populaciji. Parada ponosa je povod ili neka ekscesna situacija i to uglavnom senzacionalistički i u negativnom kontekstu. Nema između. Ne govori se o stvarnim probelima, o homofobiji, o predrasudama, o uskraćivanju prava na posao, na zdravstvenu zaštitu. Ipak, ne mogu sami mediji ili sama zajednica da se izbore za prava LGBT osoba ukoliko se oni sami ne organizuju i ne krenu u adekvatnu medijsku kampanju. Da nateraju medije, bukvalno, da izveštavaju o njima na način na koji oni misle da treba da izveštavaju. Tu spadaju i lobiranje, i stalne akcije, i još mnogo toga... na šta mediji ne mogu da ostanu imuni. Mediji će u tom slučaju da pokažu svoje pravo lice, da zauzmu negativan ili pozitivan stav. A, i jedno ili drugo je bolje nego ništa. Iz jedne poplave, mase negativnih i pozitivnih komentara u jednom ili drugom mediju će na kraju kroz navikavanje ljudi na takve stavove, to bi trebalo da rezultira pomakom u pozitivnom smislu. U ovom slučaju - ništa. Ukoliko ne dobijemo organizaciju koja će, konkretno u Pazaru, da kaže - da mi smo ti koji zastupamo prava LGBT osoba i imamo zamerku na to, to, to i to... hoćemo da reagujemo na tekstove ili na društvene mreže, mediji će se uključiti u tu priču... Međutim, to ipak mora biti lokalna organizacija. Ako imate neku međunarodnu organizaciju koja se bavi ovim pitanjima, onda će to preuzeti nacionalni mediji, a onda lokalni mediji možda „da“, a najverovatnije „ne“. Dakle, ako nemate lokalni input, ne samo u Pazaru, nego i u drugim lokalnim sredinama, odnosno da se to diže iz lokala, pa da ide na nacionalni nivo, onda je to druga priča... Ako idete odozgo, to se rapsline negde u vazduhu. Mislim da je bolji efekat lokalnog inputa iz mnogo lokalnih sredina koji se posle, nekom vrstom sinergije, plasira i kroz nacionalne medije, onda bi to već trebalo da menja situaciju. Programi međunarodnih donatora mogu da utiču na medije da više

govore na ovu temu, ali nisam siguran u kom procentu. Ako imate projekat koji će trajati 3-6 meseci i u tom periodu imate medij koji će da se uključi, čim prestane projekat, nema sledeći, mediji se isključuju. Više sam za varijantu da se, kroz fondove, podrže organizacije koje se bave tom problematikom. A, da one posle daju input medijima. Mediji će se uključiti čak i bez nekakvih dodatnih sredstava... Siguran sam u to. A, ukoliko nešto ide odozgo, uvek se to nekako raspline... Mora da krene odozdo, pa da ide prema gore - i to daje rezultate. Mislim da je to mehanizam koji bi mogao da funkcioniše. Mediji sa malim brojem ljudi, malim kapacitetima, malim platama teško da će da izguraju tu priču, tek onako - hajde da se bavimo LGBT, ili... Sličan slučaj je i sa osobama sa invaliditetom - ukoliko oni ne daju input medijima, ostaće neprimećeni. To je, na žalost, tako i to je činjenica koja se mora imati u vidu.

POLICIJSKA UPRAVA

Intervju su realizovani sa predstavnicima/cama policijskih uprava Niša, Novog Sada, Kragujevca i Subotice.

U Nišu je intervju obavljen sa Marijom Ranđelović lokalnom oficirkom za vezu sa LGBT zajednicom i sa njenim kolegom Slavković Nikolom, u Novom Sadu, sagovornik je bio oficir za rad policije u lokalnoj zajednici u PU Novi Sad, Subotica, u Kragujevcu smo razgovarali sa Ivanom Jeremićem, inspektorom PU Kragujevac i oficira za vezu sa LGBT osobama.

Svi intervjuisani su upoznati sa Strategijom prevencije i zaštite od diskriminacije i pratećim Akcionim planom, uglavnom kroz seminare koji se bave temom antidiskriminacionih politika.

Ispitanici navode da je imenovanje oficira za vezu sa LGBT zajednicom produkt primene mera iz Akacionog plana za primenu Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije. Akcioni plan za unapređenje rada i saradnje sa predstavnicima i udruženjima seksualno različitih osoba je produkt usklađivanja rada policije sa AP za Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije. Pored smernica iz AP policija se u radu pridržava se dela Zakona o policiji koji se odnosi na sprečavanje diskriminacije, kao i mera predviđenih Strategijom policije u zajednici i AP za njeno sprovođenje. Takođe, obuke zaposlenih na više nivoa deo su primene ovog AP. Od strane obučanih zaposlenih održane su obuke svim zaposlenim koji mogu doći u kontakt sa LGBT zajednicom. Kroz godišnji plan stručnog usavršavanja za tekuću godinu (iz godine u godinu) postoji usavršavanje policijskih službenika. Tako svi mogu da se upoznaju sa svim bitnim informacijama vezanih za prevenciju i zaštitu od diskriminacije tj kako da postupaju i kako da rade. Ova tematika se pokriva kroz ljudska prava i policijsku etiku. Ovo se realizuje svake godine od marta do oktobra meseca, dva puta nedeljno u vidu predavanja (teorijska nastava). Deli se na zajedničku (obuhvata sve linije rada) i zasebnu (usko je vezana specifičnu liniju rada određenih policijskih službenika). 2016. je odrađena i programska nastava, koja

nije bila predviđena godišnjim planom, posledicom ukazane potrebe, na nivou nižih rukovodioca (šefovi smena, pomoćnici šefova smena koji se nalaze u sedištimu policijske uprave i vođe smena u policijskim ispostavama i policijskim stanicama – ukupno ~30-35 službenih lica prisustvovalo) o LGBT populaciji. Inicijativa za rad programeske nastave može da dođe kako od službenika, tako i od MUP-a. (U poslednjem slučaju je to bio MUP, koji je obezbedio i nastavni materijal). U svim institucijama u kojima smo pratili realizovanje mere iz Akcionog plana za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije realizovane su sledeće mere:

- postoji godišnji plan edukacije i senzibilizacije policijskih službenika koji se sprovodi u okviru Programa stručnog usavršavanja policijskih službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.
- plan obuke za pripadnike PU se sprovodi i predstavlja radnu obavezu svih policijskih službenika, između ostalog ima za cilj da što veći broj policijskih službenika bude edukovan i senzibilisan. Obuke su organizovane od strane organizacija Labrisa, Atine i Duge.

Kontinuirano se iz godine u godinu kroz različite vidove edukacije na temu poštovanja ljudskih prava, uvažavanju različitosti i pravima LGBT osoba sprovodi obuka policijskih službenika. Kroz projekat koji MUP sprovodi u saradnji sa Labrisom „Istopolna orijentacija i rodni identitet u radu policijskih službenika“ realizovana je edukacija policijskih službenika na ovu temu. Takođe i drugi oblici edukacije koji se održavaju na druge teme dotiču se pitanja vezana za LGBT ljudskih prava. To su na primer seminari sa sledećim temama: Rad policije sa marginalizovanim, manjinskim i socijalno ranjivim grupama, zločin iz mržnje, policijska etika, nasilje u porodici, policija u zajednici. Neke od usko vezanih tema (Diskriminacije) su: 1. LGBT populacija, 2. Uslovi i principi za primeni policijskih ovlašćenja; 3. Postupanje sa licima sa imunitetom; 4. Odvođenje, vezivanje i dovođenje; 5. Zadržavanje lica; 6. Privremeno ograničavanje slobode kretanja lica; 7. Problemski orijentisan rad policije; 8. Uspostavljanje partnerstva, pružanje usluga i edukacija građana; 9. Poštovanje ravnopravnosti; 10. Postupanje policije u skladu sa posebnim protokolom o postupanje policije u slučaju nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima. U slučaju da se utvrdi da je u pitanju partnerski odnos između dve žene ili dva muškarca ispitanicu bi postupali isto, međutim, prema njihovoj tvrdnji nisu imali takav slučaj istopolnog partnerstva. 11. Službena pratnja; 2. Veština komunikacije i upravljanje konfliktima; 13. Sprovođenje antidiskriminacionih politika, rodna diskriminacija; 14 – AMOK - samoubilački terorizam. Program edukacije u vezi sa pravima LGBT osoba u Kragujevcu se realizuje još od 2011. godine i projekta „Živa biblioteka“ koji su NVO Stablo iz i NVO Duga iz Šapca organizovali. Važno je napomenuti da oni koji su prošli obuku preneli su znanja svojim kolegama, tako su svi policijski službenici su prošli kroz različite programe i kurseve zadnjih nekoliko godina. Kao partneri, lokalne policijske uprave isitiču rad u okviru projekta „Lokalne mreže za podršku LGBT osoba“. Ispitanici ističu da ime je u radu i rešavanju problema veoma važna multisektorska saradnja. Ističe se dobra saradnja

sa Centrom za socijalni rad. Predavanja na temu bezbednosti u saobraćaju, vršnjačko nasilje bezbedno detinjstvo, obezbeđenje (škola, događaja), izveštavanje (tužilaštvo, CSO) jedan su od mogućih načina multisektorske saradnje.

Osobu od poverenja za LGBT populaciju u policiji ima Niš, Novi Sad i Kragujevac, dok Subotica (od 7 lokalnih samouprava u kojima smo realizovali aktivnosti) još nije uspostavila ovaj mehanizam. Oficirka za vezu sa LGBT zajednicom u Nišu ističe da od 2014. godine postoji lokalni oficir za vezu sa LGBT populacijom, što je znatno doprinelo unapređenju bezbednosti LGBT osoba, komunikaciji sa LGBT zajednicom i razvoju poverenja LGBT osoba prema policiji. Policijski službenici su edukovani, senzibilisani i spremni da se uključe u rad sa LGBT populacijom. Dosadašnja postupanja policijskih službenika su bila u skladu sa zakonom, profesionalna i korektna uz puno poštovanje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Policijski službenici preduzimaju sve potrebne mere i radnje u cilju bezbednog održavanja LGBT događaja, prikupljaju informacije od značaja za bezbednost LGBT populacije, a u direktnim kontaktima sa policijskim službenicima u prostorijama PU Niš ili na terenu LGBT populacija stiče poverenje u nas. Važno je reći da LGBT zajednica zna da postoji oficirka za vezu sa LGBT populacijom, oficirka je vidljiva i dobija pohvale od LGBT osoba sa kojima je bila u kontaktu.

U PU Novi Sad imenovana su dva oficira za kontakt sa LGBT zajednicom.

Kragujevački oficir za vezu sa LGBT osobama, Ivan Jeremić, autor i inicijator otvaranja SOS telefona za LGBT osobe putem koje, sve LGBT osobe i članovi njihovih porodica mogu da prijave svaki oblik nasilja i diskriminacije sa kojim se susreću 24/7 - SOS Kragujevac +381 66 88 92 015. Telefon se nalazi u prostorijama dežurne službe u PU Kragujevac. Na telefon se javljaju starešine dežurne službe-vođe smene i pomoćnici vodje smene koji su edukovani za vođenje takvih razgovora, a vode se i statistički podaci. Pored toga otvoren je FB profil LGBT. Pored učešća u nizu javnih događaja na temu: postupanje službenika/ca Ministarstva unutrašnjih poslova prema LGBT osobama i njihovim porodicama u 10 gradova Srbije, autor je i priručnika o postupanju službenika/ca MUP-a prema LGBT osobama i njihovim porodicama, autor je i projekta „Da li znate gde su vam deca“, „Sos telefon za gluva i nagluva lica“, učestvuje u projektima za unapređivanje položaja Roma i njihove bezbednosti, zaštite žena i dece od nasilja u porodici, učestvovao na tribini LGBTI Karavan (kada mu je prećeno od strane huligana). Ispitanice/ci ističu da su Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije i prateći Akcioni plan pokrenuli inicijativu saradnje sa civilnim sektorom. Sarađuje se sa Odomom za ljudska prava, Centrom za razvoj civilnih resursa, Labrisom, a tokom ove godine i sa Ženskim prostorom iz Niša, Dugom Niš i Inicijativom Kolektiv. PU Niš kontaktiraju i organizatori LGBT žurki u Nišu, a povratne informacije su da su veoma zadovoljni brzim i pravovremenim intervencijama. Učesnici ovih intervjuja ističu da su veoma smo zadovoljni saradnjom sa organizacijama civilnog društva. „Smatramo da je dvosmerna, oni koji se nama obrate i zatraže saradnju dobiju informacije i intervencije koje su u domenu našeg rada, a mi upoznajemo sve više pripadnika LGBT populacije, postićemo bolje razumevanje problematike sa

kojom se susreću i gradimo poverenje LGBT zajednice u naš rad“, zaključuje oficirka za vezu sa LGBT zajednicom iz Niša. Smatramo da smo u PU Niš znatno unapredili rad i saradnju sa LGBT zajednicom. Takođe i da smo podigli nivo bezbednosti LGBT populacije, a i njihovog poverenja u rad policije. Smatramo da kontinuirano treba nastaviti rad na tome kroz direktne kontakte sa LGBT populacijom, mimo prijavljenih slučajeva. Slično razmišljaju i kolege iz Novog Sada isitčujući važnost dobre saradnje za postizanje rezultata. Iako PU Subotica još nije uspostavila mehanizam oficira za vezu sa LGBT zajednicom saradnja sa civilnim društvom se unapređuje.

CIVILNO DRUŠTVO

Sa ciljem pozicioniranja rada civilnog društva u kreiranju javnih politika i pozicioniranje LGBT teme u javnim politikama na lokalnom nivou partnerske organizacije realizovale su 8 fokus grupa sa 28 organizacija civilnog društva.

NIŠ - Super građanin, Zadrugarica Asocijacija DUGA- Niš.

Ove organizacije nisu u potpunosti upoznate da li se u nekom od lokalnih strateških dokumenata pominju potrebe i problemi LGBT osoba. U strategiji za mlade pomenuta je ova tema, ali se učesnicima/cama fokus grupe čini da je to dosa uopšteno i da LGBT osobe nisu uzete kao posebni politicki subjekt. Njihovo je mišljenje da nije isti kontekst kao kada se jedna društvena grupa ubraja “među ostale grupe mladih”. Takođe ovaj dokument nema ni rodnu perspektivu, koja je važna. Kao jedan od razloga navodi se da većina stručnjaka/inja koji su radili na dokumentu nije senzibilisana, a sa druge strane to je i propust ženskih organizacija, koje nisu na vreme skrenule pažnju javnosti. Činjenica je da u našem gradu u to vreme nije postojala nijedna LGBT organizacija koja bi im se obratila da ubace i LGBT zajednicu. Dakle, bez aktivnog učešća i uključivanja svih, nema kvalitetnih strateških dokumenata. Najčešći problema u ostvarivanju saradnje nalai se u pogrešnom pristupu. Vrlo često je to problem: “Mi ih zovemo, oni neće da se jave.” Javnih poziva od strane lokalnih vlasti je vrlo malo, a sa druge strane i civilno društvo nije uvek jeidnstveno i spremno da deli informacije.

Takođe problematičan je i pristup samoj temi – uglavnom je dilema zasebno tretiranje ili po „mainstream principu“. Učesnici/ce ove fokus grupe smatraju da je pitanje bezbednosti jedno od glavnih problema, da ovom pitanju treba prići kao o posebnoj kategoriji. “Ne mogu da se stavljaju u isti koš kao ostatak populacije”, smatra jeda od učesnika, “Oni ne žive iste živote trenutno. Ali ako se stvari zakonski i u praksi poprave kao u Holandiji, onda mislim da bi se mogao razmotriti drugi pristup”. Što se tiče građanskog delovanja, većina misli da je svakako dobor da ima i organiazcija koje

se konkretno bave samo LGBT temom, pre svega zbog stručnosti i primenjivanja adekvatnog pristupa temi i problema, ali treba da sve organizacije koje prate ljudska prava, da se interesuju i za LGBT pitanja. Najgore je da ne postoji ništa. Kad ljudi krenu da se bave određenim pitanjima, javi se i više organizacija koje se time bave. Treba da se radi na različite načine i da pristupi budu različiti. Neko se bavi institucijama, neko klasičnim uličnim aktivizmom, neko radom sa zajednicom. Ima tu dosta posla. Svi se slažu da Grad Niš treba da ima više LGBT organizacija, kao i da ova lokalna sredina ne radi dovoljno na unapređivanju prava LGBT osoba. Jedna od učesnica misli da "čine minimum-minimuma, ono što moraju...". Jedan od učesnika smatra da se na nacionalnom nivou radi malo više od lokalnih aktivnosti. Javnih događaja ima u organizaciji civilnog društva: Škola ljudskih prava, Centar za devojke, za žene, Ženski prostor radi i prava žena i romske zajednice. CRCR ima izložbu grafita. CHRIS ima uvek pred Prajd konferenciju za štampu, besplatna pravna pomoć je isto zaštita ljudskih prava, Festival *Merlinka* je promocija LGBT kulture, akcije stajanja na trgu antifašističke i LGBT prirode. Iako svi misle da se uradilo vrlo malo i da su pomoci nezadovoljavajući, većina učesnika/ica pominje odnos policije prema LGBT zajednici kao vidljivu promenu, a najznačajnije u ovoj oblasti pominje se oficir/ka vezu kao kontakt osoba.

Preporuke:

- ✚ Edukacija zaposlenih u svim oblastima.
- ✚ Zakonosko definisanje rada u oblasti unapređivanja položaja LGBT osoba.
- ✚ Uspostavljanje aktivne saradnje institucija i civilnog društva, a ne deklarativne.

NOVI SAD

Učesnici/ce fokus grupe prepoznaju LAP za mlade kao relevantan strateški dokument na nivou grada Novog Sada koji spominje LGBT osobe kao jednu od posebno ugroženih kategorija mladih. Aktivnosti koje se odnose na mlade, uključujući i LGBT osobe, posebno su ocenjene kao važne imajući u vidu da je Grad Novi Sad dobio status Omladinske prestonice Evrope 2019. godine. Većina organizacija učestvovala je u izradi LAP-a za mlade u vidu učešća u diskusiji i podnošenjem komentara na nacrt dokumenta (koji su i usvojeni). Predstavnici/ce pojedinih organizacija učestvovali su nesporedno na izradi dokumenta u okviru grupa koje su bile zadužene za određene delove LAP-a (npr. obrazovanj, informisanje, aktivizam). Lokalna organizacija koja zatupa interese LGBT osoba nije učestvovala u izradi navedenog dokumenta. Učesnici/ce fokus grupe smatraju da u LAP-u za mlade, iako se LGBT osobe prepoznaju kao ranjiva grupa, zajedno sa drugim marginalizovanim društvenim grupama, nedostaje detaljniji opis njihovog položaja, ostvarivost njihovih prava, a nisu definisane ni mere koje se na ovu grupu odnose. Nije jasno šta će se i na koji način sprovesti iz dela koji se odnosi na

LGBT osobe. Problem iz LAP jeste taj što se pitanje prava LGBT osoba postavlja kao sporedna, a ne centralna aktivnost. Većina učesnika/ca fokus grupe smatraju da treba da budu zastupljena oba pristupa, da postoje i specifične mere, ali i mejnstriming svih politika kako bi one uzimale u obzir prava i potrebe LGBT osoba. Predstavnici pojedinih organizacija smatraju da u određenim oblastima, gde se prava LGBT osoba zanemaruju i krše, posebno kada je reč o zdravlju, bezbednosti, socijalnoj politici i zapošljavanju, ova tema treba da se tretira posebno, „...te je potrebno obezbediti mehanizme pristupa koji bi bili odgovarajući osobenostima i problemima sa kojima se suočavaju LGBT osobe“. Neki učesnici/ce smatraju da su LGBT osobe najranjivija i ujedno najnevidljivija grupa. „Niko se ne bavi LGBT ljudima, a oni treba da budu uključeni na mestima odlučivanja“. Većina učesnika/ca smatra da bi moguće rešenje moglo biti osnivanje gradske uprave za ljudska prava koja bi se bavila položajem svih osetljivih grupa, sprovodila specifične mere, ali i imala zadatak da senzibilize ostale gradske uprave. Pojedini učesnici/ce predložili su stvaranje foruma na gradskom nivou koji će imati stalnu komunikaciju sa nevladinim organizacijama. Učesnici/ce fokus grupe takođe ističu potrebu da odgovornost za to kako se sa mladima radi snose i same nevladine organizacije, te je potrebno osvestiti i organizacije. Potrebno je osnažiti postojeće NVO da preispitaju u kojoj meri uključuju LGBT prava i da li konkretno realizuju ono što navode kao vrednosti u svojim statutima. U Novom Sadu postoji organizacija koja se specifično bavi LGBT temom (NVO „Izađi“), kao i druge organizacije čije su aktivnosti usmerene, između ostalog i ka LGBT osobama. Kao primer se navodi organizacija „Crvena linija“ čiju ciljnu grupu predstavljaju osobe koje žive sa HIV-om. Učesnici/ce ističu da je u gradu postojala organizacija koja je zastupala interese lezbejki „Novosadska lezbejska organizacija -NLO“, ali ova organizacija više nije aktivna. Pojedini učesnici/ce smatraju da trenutni rad lokalnih LGBT organizacija više usmeren na samu LGBT zajednicu, a manje na informisanje i edukovanje šireg stanovništva. Učesnici/ce smatraju da u Novom Sadu treba da deluje više organizacija koje će se baviti položajem LGBT osoba. Kao razlog za nepostojanje većeg broja ovih organizacija vide prvenstveno u strahu ljudi da se deklarišu kao LGBT osobe. Ostali razlozi koje navode su nedovoljno precizno definisan i „ofrlje“ prepoznat problem, i to da ovo „nije dovoljno seksi tema za donatore“. Pojedini učesnici/ce istakli su potrebu za vlasništvom nad procesom ostvarivanja prava LGBT osoba i od strane organizacija i od strane gradske uprave „... i jedna i druga strana treba da se osnažuje“. Učesnici/ce smatraju da i organizacije koje u svom članstvu/rukovodstvu nemaju LGBT osobe mogu jednako dobro da se bave LGBT pravima, ali kroz saradnju sa LGBT organizacijama. Posebno bi bilo korisno da se u malim sredinama gde nema LGBT organizacija i gde su i jači otpori, jačaju kapaciteti drugih organizacija za rad na LGBT pitanjima. Predstavnik LGBT organizacije istakao je da ta organizacija nije dovoljno jaka sama. Iznenaden je što je ta organizacija u prethodnom periodu nailazila na zatvorena vrata kada je reč o gradskoj upravi, a da je grad pristao da saraduje u okviru projekta „Ujedinjeni protiv diskriminacije“ koji vodi organizacija iz Beograda, što vidi kao neprepoznavanje i nedovoljno vrednovanje lokalnih resursa. Smatra da će saradnja sa gradom biti bolja sada kada je potpisan memorandum u okviru navedenog

projekta. Većina učesnica/ca smatra da gradska uprava čini veoma malo, ne prepoznaje probleme koje imaju LGBT osobe, a jedan učesnik smatra da gradska uprava ne čini ništa na unapređenju prava LGBT osoba i da ima „pik“ na ovu temu. Učesnici/ce ističu da bi na osnovu svojih nadležnosti gradska uprava za sport i omladinu, kao i kancelarija za mlade morale da se bave pravima LGBT osoba. Jedan učesnik naveo je da u usmenoj komunikaciji sa nevladinim organizacijama službenici gradske uprave jasno stavljaju do znanja da ne žele ništa da imaju sa LGBT osobama. Pojedini učesnici/ce smatraju da se tematika demonizuje, i da je u pristupu prema gradskoj upravi potrebno primeniti nametanje teme, kao i insistiranje na primeni postignutog dogovora, te da je potrebno da se komunicira onim jezikom koji uprava može da razume. Učesnici/ce prepoznaju događaje koje organizuju prvenstveno nevladine organizacije sa ciljem obeležavanja dana kada se promovišu ljudska prava svih građana ili najugroženijih grupa. Navode primer Festivala filma „Merlinka“ i obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava-10.12.2016.godine koje je organizovala Panonska platforma za ljudska prava. Ističu da je odziv bio mali, ali da je događaj prošao bez incidenata i da je fokus događaja bio na diskusiji o LGBT osobama. Učesnici/ce prepoznaju pobošljanje u domenu bezbednosti i pravu na organizovanje, prvenstveno navodeći postojanje oficira za vezu u okviru Policijske uprave u Novom Sadu. Međutim, kako navode, čak i kada policija dobro odreaguje, sve staje u tužilaštvu jer oni nemaju razumevanje za ovo pitanje. Kao negativan primer navode zdravstvo, posebno kada je reč o radu sa osobama koje žive sa HIV-om. Generalno se senzibilizacija službenika/ca se vidi kao uslov da bi se dobila adekvatna usluga/zaštita. Pojedini učesnici/ce smatraju da je najgore stanje po pitanju porodičnog prava.

Preporuke

- Javna uprava - „*Svi treba da budu senzibilisani da bi se ostvarila sistemska promena*“. Učesnici/ce fokus grupe smatraju da je potrebno raditi na senzibilizaciji državnih službenika/ca, kako bi javni servisi postali u većoj meri dostupni i da službenici/ce dosledno sprovode svoje obaveze. Potrebno je da donosioci odluka i NVO zajedno rade na demistifikaciji teme. Pojedini učesnici/ce skeptični su u vezi sa kapacitetima za promenu kulture, politike i generalne atmosfere koja se odnosi na položaj LGBT osoba. Takođe je potrebno da se insistira na konkretnoj realizaciji do sada preuzetih obaveza u ovoj oblasti na gradskom i pokrajinskom nivou. Pored toga, smatraju da su potrebne javne kampanje, kao i sprovođenje istraživanja o ugroženosti LGBT populacije u gradu u različitim oblastima. Potrebno je da postoji mreža nevladinih organizacija koja će biti most sa pokrajinskom i gradskom upravom.
- Obrazovanje - Kada je reč o obrazovanju, rešenje vide u radu sa učenicima/cama i sa profesorima/kama. Potrebno je takođe osnovno pravno obrazovanje mladih kroz predmet Ustav i građansko vaspitanje. „*Malo se priča o ljudskim pravima*“. Za određene struke potrebno je uvesti edukacije na temu položaja i prava LGBT osoba tokom fakultetskog obrazovanja. Moguće rešenje može biti i

uvođenje predmeta Ljudska prava (što je preporuka Saveta Evrope), odnosno veće usmeravanje ka građanskom vaspitanju i seksualnom obrazovanju.

- Bezbednost – Potreban je adekvatan i pravovremen odgovor na pretnje i fizičke i psihičke napade.
- Aktivizam – Aktivnosti treba da budu usmerene ka smanjenju predrasuda prema ovoj populaciji, njihovo veće uključivanje u pokrete koji rade na pravima LGBT osoba.
- Socijalna politika – Potrebno je obezbeđivanje podrške diskriminisanima, identifikovanje najčešćih problema koje ima ova grupa.
- Porodičnopravna zaštita – Ustav RS treba da se promeni da bi se porodica koja nije heteroseksualna tretirala kao porodica. Nakon toga treba menjati zakone o porodičnim odnosima, odnosno regulisati nasleđivanje i zdravstvenu zaštitu parova (i dece) koji nisu heteroseksualni.

PANČEVO

Polovina učesnika/ica poznaje dobro strateški okviru Grada Pančeva i lokalne politike i navodi da pojedina dokumenta tretiraju uopšteno probleme osetljivih grupa i rodna pitanja, dok samo Strategija brige o mladima naglašava i različitu seksualnu orijentaciju. Poznato im je i da je potpisan Memorandum o saradnji u okviru lokalne Mreže za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama, međutim nisu bliže upoznate sa sadržajem niti su učestvovali u njihovoj izradi. Ostale učesnice/ci ne znaju za postojanje takvih dokumenata na lokalnu. Četiri (od 10) organizacije nisu učestvovali u izradi lokalnih dokumenata dok samo 1 jeste. Oni su učestvovali delimično, u javnoj raspravi i davanjem komentara na dostavljen nacrt strateških dokumenata Strategija razvoja grada Pančeva 2014-2020 i Strategija razvoja socijalne zaštite u gradu Pančevu. Predstavnici 2 organizacije ne znaju u kojoj meri ova dokumenta zastupaju za prava LGBT populacije jer nisu upoznati sa sadržajem dokumenata. Predstavnici ostale 3 organizacije se slažu da je nedovoljna uključenost i vidljivost LGBT populacije u tim dokumentima. Smatraju da bi naročito pojedina strateška dokumenta morala jasnije da posvete pažnju ovim pravima. Navode da većina dokumenata nigde ne precizira niti ističe prava LGBT osoba. Odgovori na pitanje o pristupu ovoj temi su podeljeni: dve organizacije misle da je potrebno da tema bude tretirana posebno. Naročito u okviru pojedinih dokumenata, kao što se izdvajaju i pominju neke druge osetljive grupe u određenim dokumentima. Ostale organizacije navode:

+ Zanimljivo pitanje

+ Sa jedne strane mislim da seksualno opredeljenje ne treba ni na koji način da ističe/isključuje

pojedince ili grupu, a sa druge strane obzirom na trenutnu društvenu situaciju mislim da bi možda i bilo dobro da se populacija koja nailazi na brojna osuđivanja treba na nekin način da se posebno zaštiti odnosno da joj se obezbede posebne podrške (lokalne, nacionalne i sl.) za kvalitetniji i slobodniji život.

✚ Ne smatram da ova tema treba da se tretira posebno, osim u pojedinačnim slučajevima gde je neophodno istaći. Svaki čovek, ma kom polu pripadao ili se izjašnjavao kao pripadnik neke socijalne grupacije, ima jednako građansko pravo kao i svako drugi, te ne smatram da ovakvu temu treba posebno i na svakom mestu posebno isticati.

✚ Ova tema je kao i svaka tema koja se tiče kvaliteta života ljudi jednako važna kao i svaka druga tema.

✚ Stav jedne organizacije je da nije potrebno praviti poseban strateški dokument za LGBT, kao što je npr. rađeno za mlade ili za Rome/kinje.

Na pitanje ko treba da se bavi LGBT temom mišljenja su takođe podeljena. Sa jedne strane organizacije smatraju da se ovom temom ne mogu se jednako dobro baviti one organizacije koje ne uključuju LGBT osobe a osnivanje posebnih LGBT organizacija nije uvek moguće, ni zbog kapaciteta, ni zbog drugih okolnosti. Navode da treba težiti da se LGBT osobe uključe u rad organizacija, posebno u temama i oblasti njihovih prava. Jedan deo ispitanika smatra da treba pokrenuti osnivanje organizacije koja će se baviti isključivo ovom temom (podrškom, zaštitom prava i sl.). Istovremeno, ukoliko se neka od postojećih organizacija opredeli da se bavi ovom temom za kvalitet rada, bilo od izuzetnog značaja da u svom članstvu ili rukovodstvu imaju osobe iz ove populacije. Specijalizovane organizacije treba da postoje jer se jedine s punom pažnjom mogu boriti za prava LGBT populacije, ali njihovom radu značajna podrška mogu biti i druge socio-organizacije. Pored toga, neki predstavnici misle da mogu i treba da se bave sve organizacije. Tebalo bi da se i druge organizacije u nekom segmentu svog rada bave ovim temama, kao temama ljudskih prava. I da se odlučuju za projekte koje bi promovisale i ove teme.

Opšte mišljenje je da samouprava ne čini dovoljno na unapređivanju prava LGBT osoba. Predstavnici organizacija ističu da postoji spremnost da se unaprede ova prava. Međutim, način na koji će se to realizovati je i na civilnom društvu, medijima i javnosti u celini. Smatraju da bi bilo neophodno pružiti i veću podršku, ali i same organizacije koje se bore za prava LGBT populacije moraju svrsishodno zahtevati podršku lokalne samouprave. Nema mnogo javnih događaja sa ciljem unapređivanja ljudskih prava generalno i konkretno prava LGBT osoba. Smatraju i da nisu dovoljno informisani, ali i da tih događaja gotovo i nema. Poznato je da je u prošlosti bilo pojedinih tribina i medijskih događaja, treninga i edukacija za stručne radnike i sl. Takođe, da su organizovane edukacija službenika, od strane Labrisa i Saveta za rodnu ravnopravnost. Stav je i da blizina Beograda čini da su svi aktivisti okrenuti akcijama i događajima koji se održavaju u prestonici zemlje. Najbolje mere su donete u oblasti propisa o ljudskim pravima i pravne zaštite. U značajnoj meri smanjena je sistemska diskriminacija LGBT osoba. Najlošije

mere su u oblasti medija, čime se održava stigmatizujući i diskriminišući stavovi u društvu. Odgovor je u srazmeri sa pitanjem istih mera za sve građane Srbije. Stav je da pojedini pripadnici LGBT populacija snalaze odlično, dok drugi imaju problema i prilikom zapošljavanja, a neretko doživljavaju ignorisanje i kada je zdravstvo u pitanju. Takođe, navode i da odgovor na ovo pitanje nije moguć. Jer ne postoje nikakve mere, osim mera zaštite, a one se odnose samo na diskriminaciju i nasilje kada se već dese, i pitanje je pitanje koliko su te mere efikasne. Učesnici su foku s grupu završili preporukama. U oblasti medija potrebno je više afirmativnih priloga, više priloga kojima se javnosti približavaju LGBT teme i prava s jedne, i sankcionisanje stigmatizujućih i diskriminišućih priloga u medijima, s druge strane. Programsko finansiranje medija od strane države daje prilično jasnu sliku koliko se čini u jednom ili drugom pravcu. Za civilno društvo je preporuka da se više bavi monitoringom medija.

Ukoliko se izrazitim protivnicima ostvarivanja jednakih prava stane na put, bilo bi i više pojedinaca u različitim segmentima i oblastima društva koji ne bi činili prepreku, makar i porugama, podsmesima, pretnjama i poprekim pogledima. Prava osoba LGBT populacije treba da budu jednaka pravima svakog drugog čoveka, sa društveno prihvaćenom seksualnom orijentacijom.

SUBOTICA

Predstavnici/ce civilnog društva su upozanti sa raznim strateškim dokumentima na lokalnom nivou, ni u jednom ne postoji LGBT zajednica. Jedna organizacija je učestvovala u pisanju Lokalnog akcionog plana za mlade. Svi samatraju da u strateška dokumenta ni najmanje nisu uključena prava LGBT osoba. Ovu temu treba tretira posebno. Ne postoji organizacija koja se bavi LGBT temama. Potrebno je pokrenuti kako bi, kako lokalna samouprava tako i pripadnici LGBT zajednice imali mesto i osobu kojoj mogu da se obrate po ovim pitanjima. Ovom temom ne mogu se dovoljno dobro baviti osobe koje u svom članstvu/rukovodstvu nemaju pripadnika/cu LGBT zajednice, jer nemaju direktno iskustvo sa problematikom sa kojom se LGBT zajednica svakodnevno susreće, kao ni dovoljno znanja o njihovim potrebama. Lokalna samouprava se ne bavi se LGBT zajednicom uopšte. Jedan od razloga nebaavljenja jeste i nevidljivost zajednice.

Akcije/javni događaji koji su organizovani u Subotici sa ciljem unapređivanja ljudskih prava generalno i konkretno prava LGBT osoba

+Ljudskih prava

+Međunardni dan borbe protiv HIV-a

+RomART festival

+Dan ljudskih prava

Što se LGBT prava tiče, ne organizuje se ništa. LGBT zajednica se u Subotici ne prepoznaje kao zajednica.

Preporuke po oblastima

- Neophodno je pokretanje NVO koja će se baviti pitanjima LGBT zajednice.
- Aktivacija medija za pokretanje tema LGBT prava.
- Povećanje vidljivosti zajednice.

KRAGUJEVAC

Kragujevačko civilno društvo dobro poznaje strateške dokumente, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou, neke od njih su i sami inicirali, u većini učestvovali, a jedan deo organizacija prati njihovu realizaciju. Ipak, učesnici i učesnice fokus grupa slažu se u oceni da lokalne institucije nedovoljno prepoznaju važnost rada civilnog društva i njihov doprinos razvoju demokratije. Pozicioniranje LGBT teme u strateškim dokumentima nije ni započelo, a učesnici/ce dve fokus grupe koje su održane, nemaju saznanja da li u nekom od strateškom dokumentu postoje mere za LGBT zajednicu. Takođe, svi se slažu da je položaj LGBT zajednice težak, da diskriminacija postoji uprkos tome što ona nije prijavljena i evidentirana od strane lokalnih institucija, kao i da se problemi LGBT osoba ne vide dovoljno. Kao najveći problem, učesnici fokus grupa detektuju bezbednosni problem, zatim problemi u adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i pribavljanju dokumenata, uz ekonomski problem i nezaposelnost kao problem društva u celini. Za krovni problem u ovoj oblasti ističe se nevidljivost problema, nepostojanje organizacije civilnog društva koja će zagovarati za LGBT prava, nema istraživanja na lokalnom nivou koja bi obezbedila uvid u probleme, razloge i ponudila modele za rešavanje ovog pitanja. Ovo je jedan od razloga zašto LGBT tema nije zastupljena u strateškim lokalnim dokumentima. Učesnici/ce naglašavaju da se tek LABRISovim projektom pokrenulo i civilno društvo i lokalne institucije u smeru prepoznavanja da LGBT osobe imaju probleme, ali i prava da njihovi problemi budu rešeni. Formiranje lokalne mreže podrške u okviru ovog projekta skrenulo je pažnju javnosti i na ovaj segment društva. Pred dobrim stranama pokrenutih aktivnosti, učesnici/ce fokus grupa ističu da projekti nemaju održivost i da su lokalne institucije te koje su zadužene za rešavanje problema građana. Model tretiranja ove teme za učesnike/ice fokus grupa u Kragujevcu za sada je poseban pristup, iz nekoliko razloga: tema je još uvek tabu u maloj sredini, poverenje zajednice se teško stiče, institucijama je lažje da se upoznaju sa problemom koji je posebno tretiran sa svojim specifičnostima. Naglašava se potreba da LGBT zajednica sama sebe zastupa i u tom smislu je potrebno da se formira LGBT organizacija. Stav civilnog društva je da država ipak ne čini dovoljno na unapređivanju prava LGBT osoba i pored potpisivanja memoranduma sa lokalnim organizacijama civilnog društva. Istaknuta je potreba za kontinuitetom i stavljanjem ljudskih prava generalno iznad politike. Mediji su takođe tačka koja mora da se aktivnije

uključi u promovisanje ljudskih prava generalno i određenih društvenih grupa, a tu su i LGBT osobe. Učesnici/ce fokus grupa ističu važnost strateških dokumenata, napr. da se izradi akcioni plan za LGBT zajednicu, a kao uzor mogu poslužiti nacionalni dokumenti. Dodatno, lokalna samouprava se donošenje akcionog plana obavezuje na budžetiranje mera, jer se bez sredstava ne mogu pokretati ni aktivnosti.

NOVI PAZAR

Predstavnici novopazarskih organizacija civilnog društva redovno učestvuju u izradama lokalnih strategija kao eksperti/kinje sa najviše i najznačajnijih i korisnih informacija sa terena. Međutim ni u jednom lokalnom strateškom dokumentu se ne pominju LGBT osobe. Učesnici/ce naročito ističu činjenicu da Novi Pazar nema strategiju borbe protiv diskriminacije, a posebno nema posebne strategije za prava LGBT. Prema njihovim mrežama, nema logike da lokalna samouprava nema strategiju o diskriminaciji, a da ima strategiju za LGBT osobe. U Novom Pazaru nema usko aspecijalizovanih organizacije, već su to organizacije koje odgovaraju na potrebe zajednice, pa čak i kad su jasno profilisane, one skreću sa tog svog profila odgovarajući na te potrebe. Dakle, zaključuju učesnici/ce dobro je što ih lokalne vlasti pozivaju da zajednički kreiraju strateška dokumenta, ali je loše što ne pozovu sektor kao takav, koji će unutar sebe napraviti izbor - najrelevantniju organizaciju za određenu temu, pa bi doprinos bio još kvalitetniji. Učesnici smatraju da je za pristup ovoj temi realnija varijanta je da se ubacuje deo o LGBT osobama u sve strategije. npr. u strategiju o borbi protiv diskriminacije, u njoj bi trebalo da se nađu i LGBT osobe kao jedna od diskriminiranih kategorija, kao i u Strategiji za bezbedan grad Novi Pazar, u okviru teme ekstremizam i radikalizam nisu izdvojeni kao poseban strateški prioritet, dok je do učesnika smatrao da "ne treba provocirati nijednom temom, nijednom oblašću" i da "je opšti pristup - sigurniji pristup". Njihov je stav da je *"uvek sigurniji onaj pristup koji izaziva manje kontraefekata, odnosno, kad mi podvedemo pod opštu temu diskriminacije i specifičnosti imaćemo manje kontraefekata"*. Stav učesnika fokus grupe je da je donošenje lokalne strategije za smanjenje diskriminacije, za borbu protiv diskriminacije, prevenciju diskriminacije u kojoj će se naći svi oni elementi koji treba tu da budu, dobro rešenje. Sa druge strane, ističu učesnice/ci mi, ne postoji nikakav zvaničan trag da postoji bilo kakva diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja. Npr. iz policije i iz CzSR imamo odgovore - zvanično ne postoji! Iz policije su rekli da su išli na teren , na poziv, bila tuča, i oni znaju da je uzrok tuče bila drugačija seksualna orijentacija jednog od tih učesnika tuče. Međutim, zvanično, niti taj čovek hoće da prijavi da je to zbog toga, nego zvanično ide obična tuča. To je isti model koji su institucije primenjivale u odnosu na nasilje u porodici. Pa, kad se tema gura decenijama, onda i kroz zakon postane definisana i prepoznata, specifikovana. Delikatnost ovog pitanja nije mimiošla ni civilni sektor u Novom Pazaru, pa se čui i problema da deo civilnog društva ne želi da uključi LGBT u generalnu priču o diskriminaciji. Učesnici/ce fokus grupe su mišljenja da s obzirom da Novi Pazar nema neki veliki i značajniji broj autovanih LGBT osoba, odnosno nema

definisanu ciljnu grupu, nesvršishodno je da bude osnovana posebna organizacija za rad sa njima. Druga opcija je skroz u redu - ako postojeće organizacije imaju za cilj ljudska prava i borbu protiv diskriminacije, onda jedan deo njihovog delovanja treba da bude posvećen radu sa LGBT osobama. Dodatno, učesnici smatraju da bi postojanje ovakve organizacije u njihovom gradu naišlo na velike probleme, jer, prema njihovom mišljenju *“zajednica ne bi imala kapaciteta da podjednako podržava tu skupinu u odnosu na bazična manjinska prava koja još uvek nisu ostvorena u punoj meri. Mislim da bi bilo mnogo više štete, nego koristi da se u dogledno vreme dogodi formiranje grupe koja bi se specifično bavila tim pitanjima”*. Stav učesnica/ika fokus grupe je da je mnogo bolje osnaživati postojeće organizacije koje se bave ljudskim pravima i borbom protiv diskriminacije, da rade i sa LGBT osobama, pa bi one možda ohrabrile i te osobe da se javljaju tim organizacijama. Odgovor na pitanje da li lokalna samouprava čini dovoljno na unapređivanju prava LGBT osoba bio je vrlo jasan - ne da nije činila dovoljno, nego nije činila ništa. Pre nego što je formirana Mreža protiv diskriminacije gde je lokalna samouprava ne samo uključena, nego preuzela na sebe ulogu koordinatora odnosno nekoga ko će da vodi Mrežu, kao najvažnija institucija i od najvećeg kredibiliteta, nije bilo ništa. Ovde je važno napomenuti da, kada se na kvalitetan način pripreme i pokrenu inicijative onda se dobije institucionalna podrška. *“Mi smo, po ovom pitanju, skočili koliko smo mogli. Što znači da je organizacija koja je sve ovo pripremala godine uložila da dobije institucionalnu podršku. Ljudi koji su potpisivali Memorandum, govorili da su dobili dekret da to urade. Predsednik Višeg tužilaštva je izričito preda mnom rekao - došao dopis da mi ovo potpišemo. Svim onim republičkim institucijama sa kojima najteže saradujemo, jer imaju odstupnicu koja glasi “ministarstvo nije dalo odobrenje”, sad je ministarstvo dalo odobrenje... Iza toga, očigledno stoji dugogodišnji rad”, objašnjava jedan od učesnika fokus grupe. Do sada je Novi Pazar imao samo akcije koje se tiču ljudskih prava generalno, dok akcije u vezi sa pravima LGBT osoba nije bilo. Najviše aktivnosti organizuju OCD i ti projektno - borba protiv nasilja nad ženama, npr. obeležavanje Dana borbe protiv SIDE, kao i akcije za manjinska prava. Učesnici su sagalsni da je udruživanje sa medijima, lokalnom samoupravom i sinhronizovani nastup obeleži svaki značajan datum postigao bi se kontinuitet u javnosti. Pod parolom “nema selektivne primene prava” može da se obezbedi mnoštvo saveznika koji razumeju kontekst. Što se tiče oblasti u kojima su načinjeni pomaci, učesnici smatraju da nisu postavljeni nikakvi parametri da bi mogli da odgovore na ovo pitanje, nemaju saznanja o obimu prisutnosti pojave, nemaju deklarisanе osobe, pa u tom smislu ne može da se procenjuje koj mere su uspešne a koje ne. Učesnici su zaključili da i institucije i OCD treba više javno da govore o LGBT osobama, o položaju, o pravima; da institucije treba da imaju poseban protokol ili da postojeće procedure i protokole “prerade” tako što će da ubace način postupanja sa ovom populacijom. Takođe, potrebno je da se promoviše spremnost za rad sa LGBT osobama i da pripadnici/e LGBT populacije znaju kome da se obrate i na koji način. Isstknuta je i izgradnja poverenja između institucija i zajednice, po raznim pitanjima, a ovo je još teže i stigmatizovanije pitanje od onoga da se suočimo sa svojim ekstremizmom.*

